

Anna Lindh Euro-Mediterranean Foundation for the Dialogue between Cultures

مؤسسة ناليند الأورو-متوسطية للحوار بين الثقافات

Fondation Euro-Méditerranéenne Anna Lindh pour le Dialogue entre les Cultures

Anna Lindh Avrupa-Akdeniz Kültürler Arası Diyalog Vakfı

Nitelikli İşgücünden faydalanma ve geri kazanın stratejileri

Ortaklar

Research Center – Intercollege, G. Kıbrıs

Center for Strategic Studies, Ürdün

Intercultural Association Grammelot, İtalya

Sivil Toplum ve Kalkınma Enstitüsü Derneği, Türkiye

Bu program Avrupa Birliği ve Avrupa Akdeniz Ortaklığına Katılan 35 Ülkenin katkılarıyla yürümektedir.

“ Bu rapor Anna Lindh Avrupa-Akdeniz Kültürler Arası Diyalog Vakfı'nın mali katkılarıyla hazırlanmıştır. Bu raporun içeriği Research and Development Center - Intercollege sorumluluğundadır ve and Anna Lindh Vakfı'nın görüşünü yansıtmaz.”

Sözleşme No: ALF/2006/CFP2/C/27

İçindekiler

Tablo ve şekiller	2
Kısaltmalar Listesi	3
Giriş	3
Bölüm-1 Beyin Göçü ve Geri Kazanımı : G. Kıbrıs	8
Bölüm-2 Beyin Göçü ve Geri Kazanımı : Ürdün	19
Bölüm-3 Beyin Göçü ve Geri Kazanımı :: İtalya	23
Bölüm-4 Beyin Göçü ve Geri Kazanımı :Türkiye	32
Bölüm-5 Sonuç ve Öneriler	45

Tablo ve Şekiller Listesi

Tablo 1.1 : Temel Makroekonomik Göstergeler	7
Tablo 4.1 : Tablo-1: İstihdamda Sektörel Gelişim Payları (yüzde)	33
Tablo 4.2 : Orta Öğretimde Okullaşma Oranları (yüzde)	34
Tablo 4.3 : Yüksek Öğretimde Okullaşma Oranı (Yüzde)	34
Şekil 4.1: Türkiye’de Toplam İstihdam İçinde Yüksek Öğretim Gören İşgücünün Payı (yüzde)	35
Şekil 4.2: Mevcut Enstitülerin Seçilmesindeki Nedenler (kategoriye seçen deklerin yüzdesi)	39

Kısaltmalar Listesi

HRDA	: Kıbrıs İnsan Kaynakları Geliştirme Kurumu
AR&GE	: Araştırma ve Geliştirme
ESF	: Avrupa Sosyal Fonları
AIRE	: Yurt Dışındaki İtalyanlar Masası'ndan
GSMH	: Gayrisafi Milli Hasıla
S&T	: Bilim ve Teknoloji
CRUI	: Rektörler Kuruluna
DAVINCI	: İnternet Üzerinden Erişilebilir Bir Veri Tabanı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TAEK	: Türk Atom Enerjisi Kurumu,
TUBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
TÜBA	: Türk Bilimler Akademisi
FDI	: Doğrudan Yabancı Yatırımları

Giriş

Natassa Economou

Kyriakos E. Georgiou

Research Center – Intercollege

Beyin göçü, nitelikli ve eğitimli bireylerin, daha iyi bir iş, daha gelişmiş kariyer ve nihayetinde daha iyi yaşam koşulları için bir ülkeden diğerine gitmesi şeklinde tanımlanabilir. Ana vatanda uygun iş ve kariyer olanaklarının bulunmaması ve gidilen ülkede gelişmiş olanakların mevcut olması, göçü teşvikler. Bu durum da genellikle, bir ülkenin nitelikli ve eğitimli genç vatandaşlarını etkiler. Söz konusu araştırmaya katılan dört ülkeden ikisi olan Ürdün ve Türkiye’de, beyin göçü işçi havalesi (işçi dövizi) biçiminde yurt dışından gelecek ihtiyaç duyulan döviz girdilerini güvence altına almak için ulusal bir politika olarak düşünülebilir. Diğer iki ülke, Güney Kıbrıs ve İtalya’da ise beyin göçü, iki ülkenin nitelikli insan gücüne katma değeri olan iş fırsatları yaratmada yetersizliği yansıtmaktadır. Bu araştırma kapsamındaki sunulan dört ülkede görüldüğü gibi, beyin göçü az gelişmiş ülkeler kadar gelişmiş ülkeleri de etkilemektedir.

Ayrıca bu nokta, sorun hem gelişmiş hem de az gelişmiş ülkeler için önem arz etmektedir ve bu konu sistematik ve kapsamlı bir şekilde ele alınmalıdır. Beyin göçü, kendilerini Avrupa’nın dönüşümüne adanmış Avrupa liderlerinin verdiği mücadeleyi doğrudan etkilemektedir. Bu konu Avrupa Birliği’nin ekonomik ve sosyal reform programı yer almış ve 2010 yılında Avrupa’yı rekabetçi ve dinamik bir ekonomi yapmayı hedefleyen Lizbon Ajandası ile gerçekleştirilecektir.¹ Bu strateji ile bağlantılı

¹ ISCHYS, ibid, Alexandrou Christina, Kyriakides Sofianos etal, *Achieving the Lisbon Goals in Cyprus, The role of a National Youth Policy*, ISCHYS, 2006, pp. 9

olarak, ekonomik gelişim, araştırma ve geliştirme yatırımlar programlar ve eğitim stratejileri mevcuttur².

Çalışmanın asıl amacı, Avrupa Birliği 7. Çerçeve Programı veya diğer programların altında daha uyumlu ve geniş bir girişim için uluslararası platformda araştırmacılar arasında işbirliği ve fikir değişimini sağlamaktır. Bu amacı gerçekleştirmek için, uzmanların kılavuzluğunda, araştırmacılar, Akdeniz bölgesinde sosyo-ekonomik sorunlarla ilgilenen üst düzey bir araştırma projesi çerçevesinde bir araya gelmişler ve bir ekip olarak daha sonraki araştırmalar için veri ve yeni görüşler oluşturan değerli bulgulara ulaşılmıştır. Araştırmacılar dört ülkenin kamu yöneticilerinin göç ve gelişim sorunlarıyla ilgilenen, uluslararası organizasyonların da dolaylı olarak yararlanıcısı olacağı, “kaynak ülkelerin nitelikli işgücünü kendine çekme ve kullanmak için stratejik bir plan” geliştirmişlerdir.

Hederlerine uygun olarak, önerilen proje öncelikle dört Akdeniz ülkesinde “beyin göçü” sorununu incelenmiştir. Proje, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi ve diğer uluslararası organizasyonlarda yasal zemini bulunan Avrupa’daki göç konusuna katkı sağlayacaktır. Göç veren (kaynak) ülkelerin kalkınması, nitelikli göçmenlerin tekrar ülkesine dönüşü ve kabulü ve toplanması gibi Avrupa Birliğinde gerçekleştirilen başarılı uygulamalar arasına girecektir. İkinci aşamada, proje, katılımcı dört ülkedeki beyin göçü ve kazanımı ile ilgili durumu ele alacak ve izlenen uygulamaların etkinliğini değerlendirecektir. Bu ülkelerdeki mevcut durum incelemek ve uygulamalara katkı sağlayıcı karşılaştırma ve ölçümler yapılacaktır.

Stratejik planı iyi bir şekilde tasarlanması için, araştırmacılar dört ülkedeki sosyal, ekonomik ve politik koşulları analizi etmiş, olası olumlu ve olumsuz koşulları değerlendirmiş ve gelecekte nitelikli işgücünün göç eğilimleri ile ilgili önemli sonuçlar elde etmişlerdir. Bu rapor, teorik bir temele dayanmakta ve her bir ülke için ilgili sorunları açıklamaktadır. Rapor Deborah Derlagen tarafından edit edilmiştir. Çalışma, giriş ve sonuç dahil altı bölümden oluşmaktadır ve her bir ülkenin durumu alfabetik sıra ile verilmiştir.

² Age. s. 13

Bölüm 1'de: Güney Kıbrıs'ın Beyin Göçü ve Kazanımı Konusu Intercollege Araştırma Merkezinden Charalambidou, Debora Derlagen ve Skevi Voskaridou, eldeki sınırlı ekonomik ve sosyal veriyi kullanarak ve sorunu meslektaşları ve politika uzmanları ile tartışarak, Kıbrıs'ın mevcut durumunu sunmaktadırlar. Araştırma kısıtlı verilerde yapılarak sonuca varılmıştır. Verilerle ilgili sorun Kıbrıs'ta olduğu gibi Ürdün için de geçerlidir. Muhtemelen, katılımcılar arasında beyin göçünün en düşük olduğu ülke G. Kıbrıs'tır. Ancak, tahmin edildiği gibi yurt dışında eğitim gören öğrencilerin % 20'sinin mezuniyetten sonrası ülkeye dönmemesi halinde, Kıbrıs'ın umulandan daha ciddi bir sorunla karşılaşacağı sanılmaktadır. Eğer bu nitelikli kişiler geri dönmezse, bundan diğer ülkeler faydalanacaktır.

Bölüm 2'de: Ürdün'de Beyin Göçü ve Kazanımı konusu Ürdün Üniversitesinden Dr. Ghassan Omet and Ibrahim Saif tarafından ele alınmıştır. Körfez ülkelerinde çalışan Ürdün'lü iş gücünün evlerine(ailelerine) gönderdiği işçi dövizleri bu ülke beyin göçünden avantaj sağlamaya çalışan bir politika izlemektedir. Rapor, sorulara cevap bulmaktan ziyade yeni araştırmalar için daha fazla soruyu ortaya koymaktadır. Bu çalışma, dikkate alınması gereken uzun vadeli ciddi sosyal ve ekonomik sonuçlar içermektedir. Ürdün, Avrupa Birliği üyesi veya üye adayı olmayan tek katılımcıdır ancak pek çok açıdan daha gelişmiş bir ülkenin yaşadığı sorunları, diğer katılımcı ülkelerde olduğu gibi paylaşmaktadır (yaşamaktadır).

Bölüm 3'de: İtalya'da Beyin Göçü ve Kazanımı Konusu Kùltürler Arası Grammelot Birliğinden Marida Gesumaria tarafından hazırlanmıştır. Çalışmada İtalya'nın içinde bulunduğu durum ele alınmakta ve yüksek öğrenimin yeniden organize edilerek ve nitelikli işgücünü elde tutma çabalarını anlatmaktadır. Türkiye'de olduğu gibi, İtalya'da, bazı bilim adamlarının Avrupa ve Amerika'daki daha iyi iş imkanları için ülkeden ayrılmaktadırlar. Bu boşlukta Doğu Avrupa'dan gelen ve daha azına çalışmaya istekli olan bilim adamlarında doldurduğu için, İtalya hem beyin göçü hem de beyin kazanımı yaşamaktadır. Araştırmaya göre İtalya'da araştırma ve eğitim sistemindeki reform gereksinimi vardır ve bunun içinde daha fazla kamu ve özel sektör fonunun gerekmektedir.

Bölüm 4'de: Türkiye'de Beyin Göçü/Beyin Kazanımı Konusu Sivil Toplum ve Kalkınma Enstitüsü Derneğinden Prof. Dr. Necdet TİMUR ve Doç. Dr. Necdet

SAĞLAM tarafından incelenmiştir. Çalışmada Türkiye'deki politik, ekonomik ve sosyal durum ele alınmıştır. Türkiye'nin ilk beyin göçü dalgası, 1960'larda, aralarında doktor, mühendis vb. gibi profesyoneller ve akademisyenlerin Batı Avrupa'ya göçü ile başlar. Bunu, Türkiye ile işgücü sıkıntısı çeken pek çok Avrupa ülkesi arasında yapılan ikili anlaşmalardan yararlanmak isteyen daha düşük eğitimlilerin göç ettiği ikinci dalga izler. Bu politika, yüksek işsizlik oranını düşürmeyi ve yurt dışında geçici olarak çalışarak ailelerine para göndermelerini sağlamayı amaçlamaktaydı. İzlenen politikanın, hem ana vatan hem de gidilen ülkeler için bazı istenmeyen sonuçları olmuştur. Çünkü gidenler geri dönmek yerine ailelerini de yanlarına aldırarak yurt dışında yerleşmişlerdir.

Araştırmacılar, nitelikli işgücünün ev sahibi (gidilen) ülkelerin refahını artırmakla beraber, anavatanın refahı üzerinde arzulanan katkıyı sağlayamadığını belirtmişlerdir. Refah yükselirken, anavatan ile ev sahibi ülkeler arasında çıkar çatışması olmaması gerekirken, olduğu gözlenmiştir.³

Bölüm 5'de: Sonuç ve Öneriler ele alınmıştır. Dört ülkeye özgü bölümlerde incelenen sorunlar, ana noktaları tespit edilerek beraber değerlendirilmektedir ve dört ulusal deneyim arasındaki farklılıklar ve benzerlikler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

³ Jakob von Weizsäcker, WELCOME TO EUROPE, bruegelpolicybrief, ISSUE 2006/03, p.6.

Bölüm-1 Beyin Göçü ve Geri Kazanımı: G. Kıbrıs

Skevi Voskaridou and

Tania Charalambidou

Research Center - Intercollege

1. Giriş

1960 yılında ilan edilen bağımsızlıktan bu yana Kıbrıs sosyal paydaşlar arasında sağlanan uzlaşma ile korunarak uzun süreli ekonomik gelişim ve refah sağlamıştır. Bu korumacı çevre, kamu yaşamının her alanına yansımıştır. 1974 yazında yaşanan olaylar tüm gelişmeleri, en azından iki yıllığına durma noktasına getirmiştir. Kıbrıs beklenmeyen düzeyde bir işsizlik, negatif gelişim, ekonomik ve sosyal sıkıntılar yaşamıştır. Daha sonra aşamalı olarak durum tersine dönmüş ve ekonomi hızlı bir şekilde gelişmeye başlamıştır. Gerçekleştirilen yeniden yapılanma ve modernizasyon “ekonomik bir mucize” olarak anılmıştır.⁴ Son yıllarda, daha önceki yıllara oranla işsizlik artsa da, Kıbrıs uzun zamandır tam zamanlı istihdam koşullarından yararlanmaktadır.⁵

1974-1975 yıllarında pek çok Kıbrıslı iş aramak ve daha iyi koşullarda yaşamak için göç etmiştir. Bu göç hareketi iki akıma bölünebilir. Birincisi, 1940,1950 ve 1960lı yılların başında aileleri ile birlikte göç etmek zorunda kalan Kıbrıslıların (hem Rumlar hem de Türkler) oluşturduğu akımdır. Bu ülkeler önemli sayıda Kıbrıslının bulunduğu, İngiltere, Kanada, Yunanistan, Türkiye, Güney Afrika Avustralya ve Yeni Zelanda’dır. Diğer akım ise, birkaç yıllığına yurt dışına çalışmak için genellikle Bulgaristan ve Çekoslovakya gibi eski doğu bloğu ülkelerine ve Arap Körfez ülkelerine ile Libya’ya göç edenlerden oluşmuştur. Arap ülkelerindeki Kıbrıslılar ve aileler o kadar yoğundur ki, bunların çocuklarına temel eğitim vermek için ilkokullar açılmıştır. Bu dönem,

⁴ Bu dönemin ekonomik analizi için bkz. Christodoulou 1992, 1995 and Theophanous 1995.

⁵ Ministry of Finance, *National Lisbon Programme Summary*

nitelikli, yüksek nitelikli ve eğitimli Kıbrıslıların beyin göçünde en fazla dile getirilen dönemdir.

Kıbrıs halkı her zaman eğitime özel bir ilgi göstermiştir ve bu nedenle lise mezunlarının büyük bir kısmı Kıbrıs'ta veya yurt dışında yüksek eğitime devam etme eğilimindedir. Yurt dışında üniversiteyi bitirenlerin çoğundan, Kıbrıs'a dönmeleri ve Kıbrıs'ta iş aramaları ve aile kurmaları beklenir. Yurt dışında üniversite bitirenlerin % 20'sinin bir kaç yıllığına da olsa yurt dışında kalmayı tercih ettikleri tahmin edilmektedir. Günümüzde, yüksek eğitimli ve nitelikli insanlar, ekonomik bağımsızlıklarını sağlamak, geleceklerini planlamak ve evlilikle ilgili kararlarını verebilmeyi sağlayacak uzun süreli ve nitelikli bir iş bulmada zorlanmaktadır⁶. Son yıllarda çok daha fazla sayıda genç mezun ebeveynlerinin gerçekleştirdiği başarı seviyelerinin gerçekleştirememektedir. Kariyer gelişimi garanti olmadığı için, yurt dışındaki eğitimini tamamladıktan sonra geri dönmeyenler olmaktadır. Bu karşın Kıbrıs'tan göç eden kişi sayısı hakkında net bir veri yoktur.

Yüksek eğitimli insanlar için göreceli olan yüksek işsizlik oranı, adaya gelen yabancı iş gücü ile ilgili değildir⁷. Göçmen işçiler, Kıbrıslıların ilgi göstermediği, bedensel güç gerektiren, düşük beceri isteyen, düşük ücretli vb. işlerde istihdam edilir. Bunlara ilave olarak, önemli sayıda göçmen işçi, düzenli olmayan, temelde mevsimlik işlerde çalışır⁸. İletişim sorunları, bilgi seviyesi, Kıbrıs vatandaşlığı ve kültürel farklılıklar, yabancı işçilerin Kıbrıs'ta yüksek nitelikli iş bulmada başarılı olamamalarının temel nedenleridir.

2. Ulusal İstihdam Planları

Lizbon Stratejisi, 2010 yılında Avrupa'yı dünyanın en rekabetçi ve bilgi temelli en dinamik ekonomisi haline getirmeyi hedefleyen, Avrupa Birliğinin ekonomik ve sosyal

⁶ Alexandrou Christina, Kyriakides Sofianos etal, *Achieving the Lisbon Goals in Cyprus, The role of a National Youth Policy*, ISCHYS, 2006, s. 9

⁷ Cyprus Labour Institute, *ibid*, s. 1

⁸ Age. s. 3

reform programıdır⁹. Bu programda, ekonomik kalkınma, araştırma ve geliştirme yatırımları ve doğal olarak eğitim stratejileri de bulunmaktadır¹⁰. Lizbon Stratejisi uygulanması sürecinde, hükümetler diğer sosyal paydaşlarla ortak çalışmalar yapmaya teşvik edilmektedir. Bu nedenle, Kıbrıs hükümeti de, daha kapsamlı bir gelişim ve reform ajandası yansıtan kendi Ulusal Lizbon Programını hazırlamış ve sunmuştur¹¹.

Lizbon Ajandası uygulamak üzere hazırlanan, Birinci Ulusal Eylem Planı, 2004-2006 istihdam politikasında, Kıbrıs'ın izlemesi gereken ilkeleri ortaya koymaktadır¹². Plan, aynı zamanda, "üçüncü dünya ülkelerinden gelen yabancı işçilerin istihdamında" karşılaşılan sorunların da gözden geçirilmesi gerektiğine atıfta bulunmaktadır.¹³

Bu makroekonomik gerilemeyle, 2004 Kıbrıs İstihdam için Ulusal Eylem Planı, 2003 yılı için aşağıdaki işsizlik oranlarını raporlamaktadır. Bunlar % 4.1 genel (% 3.8 erkek ve % 4.6 kadın), % 1 uzun süreli (örneğin 12 ay ve daha fazla) işsiz (% 0.8 erkek ve % 1.3 kadın), ve % 8.9 gençtir. 2002-2003 gerilemesinde gözlemlenen uzun süreli işsizlikteki artış dikkat çekmektedir (2002' de % 0,7'den 2003 yılında % 1'e), artış oranı, erkeklerde (% 0.4'den % 0.8'e) kadınlardan (% 0.9'dan % 1.3 daha yüksektir. Kıbrıs'ta işsizlerin % 25'inden daha azı uzun süreli işsizdir¹⁴. Makro ekonomik koşullardaki gerilemeye rağmen, Kıbrıs'taki işsizlik, genel olarak 15 AB ile karşılaştırıldığında, daha düşüktür (sırasıyla % 8 ve % 4.4).

⁹ ISCHYS, Age. s. 13

¹⁰ Age. s. 13

¹¹ Ministry of Finance, *National Lisbon Programme Summary*

¹² Republic of Cyprus, *National Action Plan for Employment 2004 – 2006*, ibid

¹³ Cyprus Labour Institute, Age. s. 4

¹⁴ University of Cyprus, Department of Economics, *Cyprus*, "Personalise Action Programme for a new start: France, Statements and Comments", by Louis N. Christofides, s. 1 - 4

Temel Makroekonomik Göstergeler

Yıllık Değişim %	1995 -2004	2005	2006 Projelendirilen
Milli Hasıla	3,7	3,9	3,7
HCPI – Enflasyon	2,8	2,0	2,5
İşsizlik Oranı	3,8	5,3	5,5
İstihdam Artışı	1,8 (1996 -2004)	2,6	1,5
Nominal Kazançlar	5,7	4,8	4,8
Verimlilik Artışı	1,6	1,2	2,2
Cari Denge (GSMH'ın % olarak)	3,7 (1996 -2004)	-5,4	-5,9

2004 yılında işsizlik oranında nispi bir gerileme olmuştur. Aynı zamanda, Kıbrıs'ın büyük bir oranda yasal olarak yabancı işçi istihdam ettiğini de (yüksek kazançlı istihdamın % 12'den fazlası) belirtmekte yarar vardır. Dahası, Kıbrıs, çok sayıda illegal işçiyi de barındırmaktadır. Örneğin 8.000–10.000 kuzey Kıbrıslı Türkün güneyde çalıştığı tahmin edilmektedir¹⁵.

Son yıllarda % 2'nin üzerinde yıllık bir artış gösteren istihdam yeterli görülebilir. 2006 yılındaki işgücü araştırmasına dayanarak, işsizlik oranı % 5,5'lik sabit kalmıştır. 2002 den beri işsizlik oranındaki artış eğilimi, temelde kadınları ve gençleri etkilemektedir. Çok sayıda kadın, özel sektörde çok nadir görünse de, esnek çalışma koşullarında istihdam edilmeyi ummaktadır. İşsizlik oranındaki artış, nitelikleri¹⁶ ve beklentileriyle uygun olarak daha iyi iş arayan gençleri de etkilemektedir.

İşsizlik (örneğin, turizm ve yiyecek içecek, ticaret ve inşaat ve teknik sektörlerinde ve az beceri gerektiren mesleklerde) büyük ölçüde artan yabancı ve Kıbrıslı Türk çalışandan kaynaklanmaktadır. Ancak belirtmelidir ki, son yıllarda yabancı işçi

¹⁵ Age.

¹⁶ Ministry of Finance, *National Reform Programme of Cyprus, Progress Report*, October 2006, s. 18

sayısındaki artışın niteliksiz yerli işgücünün istihdamı üzerinde fazla bir etkisi yoktur. Nominal kazançlarda yıllık ortalama artış ortalama % 5,7 olarak gerçekleşmesi verimlilikte gelişmeleri ve katı işgücü pazar koşullarını yansıtmaktadır¹⁷.

Kıbrıs'ta, birim işgücü maliyetleri, aynı dönemdeki işgücü verimlilik oranındaki artışın üzerinde, yıllık % 4 artmıştır ve bu özellikle emek yoğun üretim yapan sektörlerde rekabeti etkilemektedir. Ancak, hızlı bir şekilde artan yabancı işgücü (yasal ve illegal olarak 120.000 olarak tahmin edilmektedir) ve Kıbrıslı Türkler ücretler üzerinde hafifletici bir etki yapmaktadır. Bu etki 2005–2006 yıllarında kazançlardaki artışın hafifletici etkisi % 4.8 olarak yansımıştır. Bu hafifletici eğilimin gelecek yıllarda daha fazla dile getirilmesi beklenmektedir¹⁸.

Kıbrıs'taki işsizlik Avrupa Birliği standartlarına göre düşük olsa da, işgücü talebini güçlendirmesi ve yabancı işçi sayısının fazlalığı nedeniyle, bu durumun bazı özelliklerine dikkat edilmelidir. Başlangıç olarak, uzun-sürelili işsiz sayısının çokluğu (işsizliğin % 25'i) şaşırtıcıdır. Bu durumun kalıcı (sürekli) olmasının nedeni belli değildir. İkincisi, işsizlik oranı kadınlar, gençler ve 54 yaş üzeri bireyler için yüksektir. Hedeflenen aşamalar bu gruplara yardımcı olabilirdi ve Kişiselleştirilmiş Eylem Planı gibi (girişimler) bu gruplar için çok faydalı bir araç olabilirdi¹⁹.

Yine de, Kıbrıs işgücü talebi istikrarlı olagelmıştır. İstikrarlı durum, bu noktada gerilemelerin işsizlik oranı üzerindeki mutedil (küçük) etkileri olur. Ayrıca Yeni Bir Başlangıç için Kişiselleştirilmiş Eylem Planının yakın ilgisi olmayabileceğini belirtmektedir²⁰.

3. Kamu Eğitim Politikası

Kıbrıs ekonomisi işsizlerin ve aktif olmayanların istihdam edilebilirliğini artırmak yerine daha çok temelde beceri eksikliğini azaltacak şekilde oryantasyona yönelik profesyonel eğitim verme eğilimi girmiştir.²¹ *Burada amaç* ekonominin uzun vadeli işgücü ihtiyacı

¹⁷ Age.

¹⁸ Age.

¹⁹ UCY, "Personalise Action Programme for a new start: Age.

²⁰ Age.

²¹ Republic of Cyprus, *National Action Plan for Employment 2004 – 2006*, Age. s. 13

ve değişik eğitim programları yaparak işsizliği önlemektir²². Son zamanlarda, eğitim etkinliklerinde düşük katılımlı özel grupları hedefleyen eğitim programlarının aşamalı olarak geliştirilmesine ve yerleştirilmesi bařlandı²³.

Aslında, 2001 Ortak Değerlendirme Planında vurgulanan önceliklerden biri uzun süreli işsizlikle ilgilenmekti. Hizmetlere daha kolay erişimini sağlamak için, Taşra İş Gücü Bürolarının bina ve elektronik altyapısını iyileştirmek ve ağı yaygınlaştırmak için planlar geliştirilmiştir. İnternet, hem işverenlere hem de işęörenlere yardım etmek için daha etkili bir şekilde kullanılacaktır²⁴.

Kıbrıs İnsan Kaynakları Geliştirme Kurumu (HRDA), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı, yarı özerk resmi bir organizasyondur²⁵ ve temelde, ulusal sosyo ekonomik politikalar çerçevesinde, ekonominin ihtiyaç duyduğu her düzey ve sektörde insan kaynağı ihtiyacını karşılamak sorumludur²⁶. HRDA, mesleki rehberlik, eğitim, yerleştirme ve iş deneyimi sağlamak suretiyle, seçilmiş hedef grupların (yeni gelenler, işsizler ve aktif olmayan kadınlar) istihdam edilebilirliğini artırarak, işsizliği önlemeyi ve mücadele etmeyi amaçlamaktadır²⁷.

Kıbrıs eğitim alanında, öğrenme ve öğretme kapasitesi geliştirmek ve güçlendirmek için yerel ve uluslararası programlara katılmaktadır²⁸. Bologna Deklarasyonuna imza atan ülkelerin yüksek öğretimden sorumlu bakanları, 2010 yılında Avrupa Yüksek Eğitim alanını konsolide etmek için, yeknesak yapılandırılmış ve “okunabilir (anlaşılabilir)” bir sistemin oluşturulmasına gereksinim olduğu konusunda hem fikir olmuşlardır.

Eğitim sektöründeki en önemli gelişmelerden birisi de, 1992 yılında bir devlet üniversitesi olan *Panepistimio Kyprou* (Kıbrıs Üniversitesinin) kurulmasıdır. Bundan

²² UCY, “Personalise Action Programme for a new start: Age.

²³ Republic of Cyprus, *National Action Plan for Employment 2004 – 2006*, Age. s. 13

²⁴ Age.

²⁵ Background at: <http://www.hrdauth.org.cy/hrdaen/hrdaen/history/historyen.htm>

²⁶ Mission at: <http://www.hrdauth.org.cy/hrdaen/hrdaen/annualreport/ANAD%20Annual%20Report%202004.pdf>

²⁷ Republic of Cyprus, *National Action Plan for Employment 2004 – 2006*, Age. s. 13

²⁸ Cyprus Education at: http://www.enostos.net/education/index_cy.htm

bir yıl öncede, bir devlet üniversitesi olan *Kıbrıs Teknoloji Üniversitesi*²⁹, eğitime başlamış; Kıbrıs Açık Üniversite ilk lisans öğrencilerini kabul etmiştir ve üç tane özel kolej üniversite statüsü kazanmıştır. Son yıllardaki diğer önemli gelişmeler: 15 yaşa kadar zorunlu eğitim, 9 yıllık zorunlu temel eğitim, teknoloji ve bilgisayar sınıflarında müfredatın geliştirilmesi, teknik eğitimde uzmanlık alanlarının genişletilmesi, lise son sınıfta ortak sınava geçilmesidir. Sistemdeki en son gelişme ise, üst-orta öğretimde genel bir yeterlilik eğitimi vermeyi amaçlayan *Eniaio Lykeio* (Genel yeterlilik lisesi) gibi yeni bir eğitim modeline geçilmesidir³⁰.

Kıbrıs, kişi başı gelir bazında en yüksek sayıda yüksek ve orta öğretim öğrencisine sahiptir- orta öğretim öğrencilerinin yaklaşık % 75'i ya Kıbrıs'ta ya da yurt dışında yüksek öğretime devam etmektedir (2004/05)³¹. Bu öğrencilerin büyük bir çoğunluğu, işletmecilik, sekreterlik, eğitim, sosyal bilimler ve bilgisayar teknolojisi alanlarında olarak çalışmaktadır.

4. Araştırma ve Geliştirme

AR&GE alanında daha fazla ilerleme Lizbon Stratejisi ajandasının en hayati amaçlarından biridir³². Daha fazla araştırma ve uzmanlaşma daha güçlü ve uyumlaştırılabilir iş gücünün yaratılmasına, yaşam boyu öğrenmenin yerleştirilmesine ve daha fazla insanın istihdam edilmesine yol açabilir³³. Avrupa Birliği ülkeleri ile karşılaştırıldığında, Kıbrıs, AR&GE konusunda Malta ile beraber en kötü performansı sergileyen iki ülkeden biridir. Maliye Bakanlığı, bu durumu, araştırma kültürünün olmaması, yetersiz araştırma altyapısı ve araştırma kurum ve kuruluşları ile zayıf

²⁹ Unesco "Education for All: the Case of Cyprus" at:

http://www.unesco.org/education/wef/countryreports/Cyprus/rapport_1.html

³⁰ European Guidance Network - Fit for Europe "Education System" at: [http://www.fit-for-](http://www.fit-for-europe.info/webcom/show_page_ffee.php?wc_c=15927&wc_id=1&wc_lkm=67202&PHPSESSID=1..)

[europe.info/webcom/show_page_ffee.php?wc_c=15927&wc_id=1&wc_lkm=67202&PHPSESSID=1..](http://www.fit-for-europe.info/webcom/show_page_ffee.php?wc_c=15927&wc_id=1&wc_lkm=67202&PHPSESSID=1..)

³¹ Eurydice: The Education System in Cyprus at:

<http://194.78.211.243/Eurybase/Application/frameset.asp?country=CY&language=EN>

³² ISCHYS, Age. s. 13

³³ Age.

ilişkiler olması şeklinde açıklamıştır³⁴. Araştırma yapmak için önemli bir özel veya kamu fonu bulunmamaktadır.

AB üye ülkelerinden, 2010 yılı itibarıyla, hedeflenen GSMH' in % 3'ü seviyesine çıkarması için araştırma yatırımlarını artırması beklenirken, toplam AR&Ge yatırımlarının üçte ikisinin iş dünyasında olması beklenmektedir. Doğal olarak bu amaç, Kıbrıs gibi araştırma alanında fazla gelişmemiş ve AR&GE için GSMH' nın çok küçük bir miktarını ayırabilecek ülkeler için gerçekleştirilmesi kolay değildir. Kıbrıs'ta, araştırma için 2008 GSMH' in % 0,65'şi tahsis edilmesi iyi bir hedeftir³⁵. Araştırma için olası fonların artması, genç mezunların kariyer fırsatlarını iyileştirecektir. Bu aynı zamanda, genç mezunların birçoğunun mezuniyetten sonra evlerine dönemeye teşvik edecektir.

5. Öneriler

Kadın katılımcı sayısını artırmak³⁶ amacıyla yapılacaklar şunlardır:

- ✓ Finansmanı Avrupa Sosyal Fonları (ESF) ile ortak sağlanarak, ekonomik olarak aktif olmayan kadınların eğitimi ve istihdam edilebilirliğinin geliştirilmesi için programlar,
- ✓ Finansmanı Avrupa Sosyal Fonları (ESF) ile ortak sağlanarak, çocuklar, yaşlılar, özürllüer ve diğer bağımlıların tedavi hizmetlerinin genişletilmesini ve iyileştirilmesini amaçlayan girişimler,

İnsan sermayesinin daha fazla geliştirilmesi³⁷ amacıyla yapılacaklar şunlardır:

- ✓ Eğitim sisteminde sürekli kalite geliştirme– işgücü pazarı ihtiyaçlarına uyumlaştırma
 - Tüm eğitim düzeylerinde, bilgi teknolojilerine giriş programının uygulanması
 - E-öğrenmenin geliştirilmesi

³⁴ Age. s. 22

³⁵ Age. s. 18

³⁶ Ministry of Finance, National Lisbon Programme Summary

³⁷ Age.

- ✓ Kıbrıs'ta hem kamu hem de özel üniversitelerin daha da geliştirilerek üniversite çalışmaları için fırsatların artırılması,

Ayrıca, Kıbrıs hükümeti, daha fazla ekonomik, sosyal gelişim ve istihdam yaratması mümkün olan orta ve küçük ölçekli işletmeleri aktif bir şekilde desteklemelidir³⁸.

Son birkaç yıldır, Araştırmayı Geliştirme Fonu, genç ve kıdemli araştırmacıları yurt dışında çalışmaya hem de geri gelerek kendi alanlarında uzman olarak çalışmalarına olanak sağlayan araştırma programlarına sponsorluk yapmaktadır. Bu programlar, üç yıla kadar her alanda beş bilim adamına destek vermektedir. Kurum aynı zamanda alanlarında yüksek lisans ve doktora yapmak isten genç mezunları da desteklemektedir. Aynı zamanda her alandan 35 yaş altı beş öğrenci desteklenmektedir.

6. Sonuç

Sonuç olarak, G. Kıbrıs'ın bugüne kadar ciddi bir beyin göçü sorunu yaşamadığı veya soruna gereken önemin verilmediği ortaya çıkmıştır. Pek çok Kıbrıslının, yurt dışında daha iyi imkanlarda çalışabilecekken, sosyal ve aile bağlarının güçlü olmasından dolayı, Kıbrıs'a dönerek kapasitelerinden daha düşük işlerde çalışmayı kabul ettikleri düşünülmektedir. Üniversite mezunlarının yaklaşık % 20'sinin, mezuniyetten sonra Kıbrıs'a dönmediği tahmin edilmektedir. Bu tahmin mevcut bir sorunun varlığının altını çizse de, tahminin doğru olduğunu kanıtlayan kesin bir veri yoktur.

Yüzyılın başlangıcından hareketle, ekonominin ve toplumunun bel kemiğini oluşturan orta sınıf, sayısal olarak giderek artan üniversite mezunlarına yeterli gelir sağlamayan işler nedeniyle tehdit altındadır. Tabi ki, bu gençlerin iyi işlerde kullanılmaması ve başarı odaklı olmaması sürdürülemez. Er veya geç, bu eğilim,

38 Republic of Cyprus, National Action Plan for Employment 2004 – 2006, Age. s. 16

genç mezunların sosyal tepkisine ve/veya kitlesel olarak daha fazla olanak sağlayan ülkelere gitmesine neden olacaktır. Avrupa Birliği ülkelerinde göreceli olarak daha yüksek olan işsizlik nedeniyle, göç A.B.D., Kanada ve Avustralya gibi daha yüksek gelişmişlik sağlayan ülkelere yönlenecektir.

Kıbrıs'ta ekonominin yeterli dereceli yüksek katma değerli iş yaratmadığı görülmektedir. Daha ziyade Kıbrıslı olmayanların çalıştığı düşük katma değerli işler yaratmaktadır. Ekonomi, diğer Avrupa Birliği ülkeleri ile karşılaştırıldığında, düşük verimlilikten (ve dolayısıyla düşük rekabet gücünden) muzdariptir. Aynı zamanda, Kıbrıs toplumu, gençlerin Kıbrıs'ta kalma arzusu ve gençlerin yüksek beklentilerinin sürdürmesinden memnundur. Ekonomi yeniden yapılandırıcı ve çeşitlendirici bir yöne gitmelidir ki, Kıbrıs daha rekabetçi işler yaratmada pozisyon alabilsin³⁹.

Kıbrıs, Doğu Akdeniz'de jeo-stratejik ve jeo-ekonomik etkisi büyük olan bir alanda yer almıştır. Turizm, gelişim lokomotifidir ve eğer yeniden yapılandırılırsa daha iyi sonuçlar verebilir. Dahası, Kıbrıs'ın bölgesel akademik, tıbbi ve finansal merkez ve daha geniş bir alanın gereksinimlerini karşılamak için doğru bir ülke olarak hizmet verme potansiyeli vardır. Sosyal paydaşların, yukarıda açıklanan ekonominin zihinsel alanlarda katma değeri yüksek hizmet sektörlerine daha fazla önem vermesi gerekmektedir. Bu açıdan, Kıbrıs başarılı olursa, Avrupa Birliği'nin önemli bir varlığı olacaktır⁴⁰.

³⁹ Theophanous Andreas and Tirkides Yiannis (2006)

⁴⁰ Age.

Kaynakça

Alexandrou Christina, Kyriakides Sofianos et al, *Achieving the Lisbon Goals in Cyprus, The role of a National Youth Policy*, ISCHYS, 2006.

Annual Meeting of the EU-Committee on Budgets with National Parliaments, Co-financing System by the EU Budget and Member-States Budgets (The case of Structural Policy and the Lisbon Strategy), By Mr Aristos Chrysostomou, Chairman House Standing Committee on Financial and Budgetary Affairs, House of Representatives, Cyprus (p. 1–5), Brussels 23 November 2004.

Christopher A. Pissarides, *Equilibrium Unemployment Theory*, second edition, Cambridge 2000.

Christodoulou, Christodoulos (1992), “A Study of Labour Law in Cyprus”, A dissertation submitted in fulfillment of the requirements for the Ph.D. Degree of the University of Wales, Nicosia.

Christodoulou, Demetris (1995), “The limits of the Cypriot economic “miracle” (In Greek), in Peristianis N. and Tsaggaras G. (editors) (1995), “The Anatomy of a Transformation: Cyprus after 1974: Society, Economy, politics and Culture”, Intercollege Press, Nicosia.

Cyprus Labour Institute, *Cyprus*, “Increasing Labour Supply through Economic Migration, Statements and Comments”, by Nicos Trimikliniotis

Financial Times Depate “Does Europe really mean business?” speech of Jose Manuel Barroso, President of the European Commission, Brussels 12 September 2006

Ministry of Finance, *National Lisbon Programme Summary*

Ministry of Finance, *National Reform Programme of Cyprus, Progress Report*, October 2006

National Report: Cyprus, Ministry of Commerce and Industry, 2006

Republic of Cyprus, *National Action Plan for Employment 2004–2006*, Ministry of Labour and Social Insurance, 2003

Special Feature, “Employment and Unemployment in the new EU member countries” By Kate Bishop, Labour Market Division, Office for National Statistics

Theophanous Andreas (1995), “The Anatomy of the Economic “Miracle” 1974 -1994” in Peristianis N and Tsaggaras G (editors) (1995), “The Anatomy of a Transformation: Cyprus after 1974 (Society, Economy, politics and Culture)”, (in Greek), Intercollege Press, Nicosia.

Unemployment and Migrant Workers in Cyprus: An analysis of the figures of the existing knowledge, by Nicos Trimikliniotis

University of Cyprus, Department of Economics, *Cyprus*, "Personalise Action Programme for a new start: France, Statements and Comments", by Louis N. Christofides

Walter J. Wessels, *Newsletter Economiki Klidartimos*, Athens 2000, pp. 110

Human Resource Development Authority of Cyprus

Annual Report HRDA 2004 at:

<http://www.hrdaen.org.cy/hrdaen/hrdaen/annualreport/ANAD%20Annual%20Report%202004.pdf>

Background at: <http://www.hrdaen.org.cy/hrdaen/hrdaen/history/historyen.htm>

Cyprus Education at: http://www.enostos.net/education/index_cy.htm

International Organizations at:

<http://www.hrdaen.org.cy/hrdaen/hrdaen/internaten/parteuurogen.htm>

International Relations and Co-operation at:

<http://www.hrdaen.org.cy/hrdaen/hrdaen/internaten/internrelen.htm>

Mission at:

<http://www.hrdaen.org.cy/hrdaen/hrdaen/annualreport/ANAD%20Annual%20Report%202004.pdf>

New Law at: <http://www.hrdaen.org.cy/hrdaen/hrdaen/history/newnameen.htm>

Programs approved for funding July- December 2007 at:

<http://www.hrdaen.org.cy/hrdaen/trainingen/approvedcourses.htm>

Public Relations at:

<http://www.hrdaen.org.cy/hrdaen/hrdaen/publicen/publicrelen.htm>

Scope and Objectives at:

<http://www.hrdaen.org.cy/hrdaen/hrdaen/annualreport/ANAD%20Annual%20Report%202004.pdf>

Training Schemes at: <http://www.hrdaen.org.cy/hrdaen/trainingen.htm>

International Agencies

European Guidance Network - Fit for Europe "Education System" at: [http://www.fit-](http://www.fit-for-)

[europe.info/webcom/show_page_ffee.php?wc_c=15927&wc_id=1&wc_lkm=67202&PHPSESSID=1...](http://www.fit-for-europe.info/webcom/show_page_ffee.php?wc_c=15927&wc_id=1&wc_lkm=67202&PHPSESSID=1...)

Eurydice: Higher Education in Three Cycles “National Trends in the Bologna Process 2006-2007” at:

http://www.eurydice.org/ressources/eurydice/pdf/086EN/086EN_005_C02.pdf

Eurydice: The Education System in Cyprus at:

<http://194.78.211.243/Eurybase/Application/frameset.asp?country=CY&language=EN>

Eurydice: The Education System in Cyprus at:

<http://194.78.211.243/Eurybase/Application/frameset.asp?country=CY&language=EN>

UNESCO “Education for All: the Case of Cyprus” at:

http://www.unesco.org/education/wef/countryreports/Cyprus/rapport_1.html

UNESCO “Education for All: The Cyprus Case” at:

http://www.unesco.org/education/wef/countryreports/cyprus/rapport_1.html

Bölüm-2 Beyin Göçü ve Geri Kazanımı: Ürdün

Ghassan Omet

İbrahim Saif

Ürdün Üniversitesi

I. Giriş

Göçmen işçilerce para (döviz) kendi ülkelerine gönderimi, göç alanındaki çalışmalarda oldukça eski bir konu olmasına karşın, araştırmacıların ve politikacıların dikkatlerinin son zamanlarda çekmiştir. Bu ilginin nedenleri arasında, göçmen işçilerce Ürdün'e gönderilen paranın resmi olarak 1990 yılında 31,2 milyar dolar iken, 2006 yılında 199 milyar dolara çıkması gerçeği de vardır (Mohapatra, 2007). Benzer şekilde, 2005 yılında dünyanın 6,4 milyar olan nüfusunun yüzde üçü (191 milyon) uluslararası göçmen olması, ve bu göçmenlerin % 33'ü, % 32'si, % 28'i ve % 7'si sırasıyla güneyden kuzeye, güneyden güneye, kuzeyden kuzeye ve kuzeyden güneye göç etmiş olması (Martin, 2006) nedeniyle, göç sorununa yönelik giderek artan bir araştırma ilgisine neden olmaktadır.

Göçmen işçilerin gönderdiği paranın (işçi dövizleri) miktarı akademisyen, politikacı, uluslararası organizasyonlar ve diğerlerinin dikkatini çekmiştir. Bu konudaki araştırmaların büyük bir bölümü, yabancı işçilerin gönderdikleri paranın miktarı ve belirleyicileri⁴¹, bu paranın yoksulluk ve eşitsizlik⁴² dahil olmak üzere ekonomi üzerindeki etkileri, işgücü pazarları⁴³, insan sermayesi⁴⁴, yatırım ve tasarruflar⁴⁵ ve ekonomik gelişmeyi⁴⁶ kapsayan çok sayıda konuya kapsamaktadır.

⁴¹ Örneğin bakınız, Lucas and Stark (1985), Fiani (1994 and 2002) and Higgins et al. (2004).

⁴² Örneğin bakınız, Adams (2005) and Adams and Page (2005).

⁴³ Örneğin bakınız, Hanson (2003) and Chami et al. (2003).

⁴⁴ Örneğin bakınız Cox et al. (2003), Cordova (2005) and McKenzie and Rapoport (2005).

⁴⁵ Örneğin bakınız, Woodruff and Zenteno (2004) and Parrado (2004).

⁴⁶ Örneğin bakınız, Chami et al. (2003).

Göçmen alan ülkelerde göçmen politikalarının, giderek nitelikli göçmenler lehine kaydığı gerçeği (Beine ve diğerleri, 2003), beyin göçü sorununu araştırmaların odağı haline getirmiştir. Örneğin araştırmaya yönelik bu ilgi nedeniyle, potansiyel göçmenlerin insan sermayesi üzerine etkileri (Biene ve diğerleri., 2001 ve 2003), nitelikli göçmenlerin para gönderilmesi üzerine etkileri (Kangasniemi et al., 2004 ve Fiani, 2006) ve nitelikli göçmenlerin geri dönüş eğilimleri ve onların verimlilik ve teknoloji yayılması üzerine etkileri (Commander ve diğerleri., 2004) gibi konular incelenmiştir. Ortalama olarak bu araştırmalar, nitelikli göçmenlerin gelişmekte olan ülkelerde pozitif etkileri olduğu sonucuna varmaktadır. Diğer bir deyişle, pozitif etki, beyin göçünü beyin kazanımına dönüştürmektedir⁴⁷.

Yukarıdaki kısa literatür özetine karşın, bu bölüm Ürdün ekonomisinin karşı karşıya kaldığı yüksek nitelikli işgücü kullanımı bağlamında göç sorununu incelemektedir. 2. Bölümde Ürdün'e olan göçün altyapısı özet olarak sunulmaktadır. 3 Bölüm, Ürdün ekonomisi iyileştirilecekse, göçle ilgili dikkat çekilmesi gereken noktalar aydınlatılarak tamamlanmıştır.

II. Ürdün'de Göç: Göçün Altyapısı

1973 Arap-İsrail savaşı ve petrol fiyatlarının yükselmesini takiben, petrol çıkaran Arap ülkeleri insan gücü ihtiyaç duyulan çok sayıda kalkınma planları başlattı. Bu ihtiyacı karşılamak için, Körfez ülkeleri Ürdün dahil diğer ülkelere işçi aldı. Sonuçta, Arap (Körfez) bölgesi göçmen işçiler için bir çekim merkezi haline geldi. Örneğin, 2005 yılında bölge, dünyadaki uluslararası göçmenlerin yaklaşık % 10,4'ünü, az gelişmiş ülkelerde gelen göçmenlerin % 26'dan fazlasının barındırmaktaydı.

Diğer tüm Arap devletler gibi, Ürdün'de sınırları Avrupa Koloni güçleri tarafından belirlenerek 1921 yılında kurulmuştur. Kurulduğu günden bu yana, Ürdün Krallığı, 1948 ve 1967 Arap- İsrail savaşları dahil olmak üzere pek çok dahili ve harici sorunlarla

⁴⁷ Bu çalışmalara ilave olarak, alanyazın çok nitelikli işçiler ve mezunlar gibi spesifik göçmen türlerinin belirleyicileri kadar, göçün belirleyicilerini de incelemektedir. (bkz., Biene et al., 2006 and Gungor and Tansel , 2007).

karşılaşmıştır. Bu iki savaş, çok sayıda Filistinlinin Ürdün'e göç etmesiyle sonuçlanmıştır. Ürdün'ün sınırlı kaynakları olan küçük bir ülke olması nedeniyle, bu göçmenlerin pek çoğu, iş bulmak için Körfez ülkelerine yeniden göç etmiştir. Aslında Filistinli göçmenler, 1973-4 petrol fiyat artışı sonrası tüm petrol çıkaran Arap ülkelerinin insan gücüne ihtiyaç duyan kalkınma planlarını başlatması nedeniyle, Körfez ülkelerine giderek iş bulmak daha kolay olmuştur.

Bu kısa özetle, 1970lerden bu yana işçi dövizlerinin ülke ekonomisinin kalkınmasında önemli bir faktör haline gelmiştir. Dahası, Körfez ülkelerinde çalışan toplam Ürdünlü sayısı 400.000'dir.

Ürdün'ü göç ve göçmen işçi dövizine bağımlı hale gelmiş ve Ürdün ekonomisinin, sürekli olarak işsizlikten sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Bunlara ilave olarak tıp, mühendislik, bilgisayar teknolojileri üzerinde yüksek eğitim alan kişilerin bile ülkede iş bulmada zorlandıklarını belirtmekte de fayda vardır. Ürdün hükümetleri, Ürdünlülerin Körfez bölgesine göç etmesini teşvik etmesinin ve göçü kolaylaştırmıştır. Ürdün'de özel sektörün (kamu sektörü kadar) özellikle üniversite düzeyinde, eğitime yatırım yapmıştır. Bu da Ürdün ekonomisinin beyin göçünden etkilenme olasılığının düşük olmasının nedeni olarak gösterilmiştir. Ancak, belgeler göstermektedir ki, Ürdün ekonomisi beyin göçünü beyin kazanımına dönüştürmeyi göçmen dövizleri ile başarmıştır.

III. Göç ve İşsizlik: Mücadele Konuları

Körfez bölgesinde çalışan Ürdünlüler, ciddi bir beyin göçü sorununu temsil etmeseler de, Ürdün ekonomisiyle ilgili olduğu için, bugüne kadar incelenmemiş ve araştırması gereken konulardır ve bu konular şunları kapsar;

Birincisi, Körfezde çalışan Ürdünlülerin, yaş, medeni durum toplam hane halkı, eğitim düzeyi, göçten önceki meşguliyeti dahil olmak üzere sosyal ve demografik özellikleri nelerdir?

İkincisi, Körfez ülkelerine olan Ürdünlü göçünün nedenleri, evde, işte ve yurt dışında geçirdiği zamanların süresi, eşinin çalışıp çalışmadığı, eşinin (ve çocuklarının) birlikte yaşayıp yaşamadığı, şu andaki işi ve sosyal güvenlik statüsü gibi özellikleri nelerdir?

Üçüncüsü, Körfez bölgesinde çalışan Ürdünlülerin, işgücü pazarının rekabetçi koşullarının dinamikleri kapsamında deneyimi nedir? Diğer bir deyişle, Ürdünlüler, diğer milletlere mensup işgücü ile daha fazla rekabet ediyorlar mı? Bu sorunun cevabı ne olursa olsun önemli değildir, çünkü Körfezde çalışan Ürdünlülerin çalışma koşullarını bilmek, Ürdünlü politikacılara, göçün yararlarını maksimize edecek uzun vadeli bazı planlar yapmasına olanak verir.

Dördüncüsü, Ortalama kazanç, kazanılan paranın ne kadarı gönderiliyor, para gönderme yöntemi, gönderilen para fonları kime transfer ediliyor, göçmen dövizinden oluşan fonların kullanımı ve amacı “resmi olmayan” yollardan gönderilene paranın miktarı tahminlerine ulaşmak olan bir sürü soru dahil, gönderilen paranın döviz kuru cinsinden incelenmesi faydalı olacaktır.

Sonuncusu, bu tür araştırmaların bulgularına dayanarak, Ürdünlü yetkililer, göçün ve göçmen dövizinin ulusal ekonomiye pozitif katkılarını artırmak için girişimlerde bulunabilir. Örneğin, Farklı ülkelerde çalışan Ürdünlülerin demografik özellikleri Körfez bölgesinde çalışan Ürdünlülerden farklıdır? Az veya çok benzer iş deneyimine, iş türlerine ve para gönderme davranışlarına sahip midirler? Resmi olmayan yollardan para transferin araçlarını azaltmak için neler yapılabilir? Göçmen parasının temel belirleyicisi nelerdir ve bunları artırmak için neler yapılabilir? Ürdünlüler, parayı Ürdün’de küçük veya orta ölçekli işletmeler kurmak için kullanıyorlar mı? Ürdünlüler gönderilen paraları, arsa ve ev gibi maddi duran varlıklara yatırıyorlar mı? Eğer cevap evet ise, bu durum Ürdün’de çalışan Ürdünlülere fiyat artışı olarak zarar veriyor mu? Ürdünlüler fonlarını nereye gönderiyor? Göçmen paraları büyük ölçüde Başkente mi harcanıyor yoksa ülke geneline yayılıyor mu?

Yukarıda sayılanlara ilave olarak, MENA⁴⁸ bölgesindeki demografik değişmeler ele alınmalı, Körfezde çalışan tüm Ürdünlüler (ve ulusal ekonomi için) kilit bir fırsatlar (sorun) olarak geriye kaldığının belirlenmelidir. Önümüzdeki yirmi yıl içerisinde Suudi Arabistan'daki işgücünün 7,31 milyondan 14,25 milyona çıkmasının beklenmektedir. Aynı şekilde, Mısırlı ve Ürdünlü iş gücünün sırasıyla yaklaşık % 93 ve % 68'e çıkması beklenmektedir. Bu rakamlar, genel olarak MENA ülkelerinin işgücü pazarına yeni girenleri absorbe etmek için çok sayıda yeni işler yaratması gerektiğini göstermektedir. Dahası, bu demografik gözlemler, Körfezde çalışan Ürdünlülerden, yerel işgücü (Körfez toplulukları) ve diğer milletler (Mısırlılar) ile daha fazla rekabet etmelerinin beklendiğini göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, Ürdün'ün sorunu, beyin göçünü azaltmakla değil, hali hazırda Körfezde çalışan Ürdünlüleri nasıl koruyacağına (belki de artıracığına) yatmaktadır. Ürdün, yukarıda vurgulanan araştırma konularına iyi incelenmiş cevaplar sağlayarak, mücadele edebilir.

⁴⁸ (Middle East and North Africa-MENA(Kuzey Afrika'dan Mısır, Libya, Cezayir, Tunus...)).

Kaynakça:

Adams, R. (2005), "Remittances, Household Expenditure and Investment in Guatemala," World Bank Policy Research Working Paper 3532.

Adams, R. and J. Page (2005), "The Impact of International Migration on Poverty," in S. Maimbo and D. Ratha, eds., Remittances. Development Impact and Future Prospects, The World Bank Washington: 277-306.

Beine, M., F. Docquier and H. Rapoport (2001), "Brain Drain and Economic Growth: Theory and Evidence," Journal of Development 64: 275-89.

Beine, M., F. Docquier, and H. Rapoport (2003), "Brain Drain and LDCs' Growth: Winners and Losers," The Institute for the Study of Labour (IZA), Discussion Paper No. 819, Germany.

Beine, M., F. Docquier and H. Rapoport (2006), "Alternative Measures of the Brain Drain," Research Report, World Bank, Washington DC.

Chami, R., C. Fullenkamp, and S. Jahjah (2003), "Are Immigrant Remittance a Source of Capital for Development," IMF Working Paper 189.

Commander, S., M. Kangasniemi and A. Winters (2004), "The Brain Drain: Curse or Boon? A Survey of the Literature," in R. Baldwin and L. Winters (eds), Challenges to Globalization: Analyzing the Economics, NBER Economic Research Conference Report Series, Chicago and London, University of Chicago Press.

Cordova, L. (2005), "Globalization, Migration, and Development: The Role of Mexican Migrant Remittances," *Economia*, Forthcoming.

Cox, D., E. Alejandra, and M. Ureta (2003), "International Migration, Remittances and Schooling: Evidence from El Salvadore," Journal of Development Economics 72: 429-461.

Fiani, R. (1994), "Workers Remittances and the Real Exchange Rate," Journal of Population Studies 7: 235-245.

Fiani, R. (2002), "Migration, Remittances, and Growth," Unpublished Paper, University of Brescia.

Fiani, R. (2006), "Remittances and the Brain Drain," The Institute for the Study of Labour (IZA), Discussion Paper No. 2155, Germany.

Gungor, N. and A. Tansel (2007), "Brain Drain from Turkey: The Case of Professionals Abroad", Turkish Economic Association, Discussion Paper No. 2007/2.

Hanson, H. (2003), "Emigration, Remittances, and Labor Force Participation in Mexico," Paper Commissioned by the Inter-American Development Bank.

Higgins, M., L. Hysenbegasi, and S. Pozo (2004), "Exchange-Rate Uncertainty and Workers' Remittances," *Applied Financial Economics* 14: 403-411.

Kangasmieni, M., A. Winters and S. Commander (2004), "Is the Medical Brain Drain Beneficial? Evidence from Overseas Doctors in the UK," Manuscript, Center for Economic Performance, London School of Economics.

Lucas, R. and O. Stark (1985), "Motivations to Remit: Evidence from Botswana," *Journal of Political Economy* 93: 901-918.

Martin, P. (2006), "The Trade, Migration, and Development Nexus", plmartin@ucdavis.edu.

McKenzie, D. and H. Rapoport (2005), "Migration and Education Inequality in Rural Mexico," Paper Commissioned by the Inter-American Development Bank.

Mohapatra, S., D. Ratha, and Z. Xu (2007), Migration and Development Brief 2 – Development Prospects Group, Migration and Remittances Team, The World Bank.

Parrado, E. (2004), "U.S. Migration, Home Ownership, and Housing Quality," in Durand, J. and D. Massey, eds., *Crossing the Border*, New York: Russel Sage Foundation: 63-320.

Woodruff, C. and R. Zenteno (2004), "Remittances and Microenterprises in Mexico," IR/PS Working Paper. Graduate School of International Relations and Pacific Studies, University of California-SanDiego.

Bölüm-3 Beyin Göçü ve Geri Kazanımı: İtalya

Marida Gesumaria

Intercultural Association Grammelot

1. Giriş

İtalya geçmişte ve günümüzde çok sayıda araştırmacısı ve diğer nitelikli uzmanı yurt dışına giden bir ülke olarak nitelendirilir. Buna karşın, bilim ve teknoloji için gerçekleşen insan kaynağı göçü yabancı araştırmacıların ülkeye göç etmesi ile dengeye getirilir.

Göçün akımlarının en olası yönü, kaçınılmaz bir şekilde, (İtalyanca gibi nadir dillerin öğretimine duyulan gereksinim nedeniyle) yabancı araştırmacıların katılımlarının (üniversitelerde olduğu gibi) engellenmediği ya da İtalyan endüstri sisteminin yatırım eksikliği nedeniyle, Araştırma Kurumları olabilirdi. Bu nedenle çok sayıda İtalyan Kamu Araştırma Kurumu bilimsel sektörlerde mükemmellik merkezleridir ve yabancı araştırmacıları çekmede potansiyeli vardır. Ancak, gerçekte İtalya yabancı öğrencilerin değerinin ve sağlanacak olası faydaların halen farkında değilmiş gibi görünmektedir: bu kaynağı kullanmak için herhangi özel bir politika henüz kullanılmamıştır.

Tüm gelişmiş ülkeler, gereksinimlerini dışarıdan sağlayarak, yeteneklerinin ayrılmasına izin vermektedir. İtalya, beyin kazanımında kısır olması ile sınıflandırılır: Sadece Avrupa'da, İtalya ihraç ettiğiinden (% 0,33) on kat fazla düşük nitelikli entelektüel işgücü (% 3,44) ithal eder. Burada Amerika Birleşik Devletleri'ne göç eden % 4'lük kısım söz konusu değildir. Yabancı araştırmacıların sadece % 2'sinden daha azı İtalya'yı tercih etmektedir. (bu oran ABD'den otuz, Almanya'dan on kat daha azdır). Bu da İtalya'nın uluslararası nitelikli işgücünün en sonda bir yerdedir.

Dünyaya açılan nitelik iş gücü sayısı artmaktadır: 2001 yılında 75 ülkeden 1,5 milyon araştırmacı yer değiştirmiştir ve UNESCO, 2025 yılında bu rakamın 8 milyon olmasını beklemektedir. Artık çekim merkezleri on sene öncesi gibi değildir. 11 Eylül'den sonra ABD'nin uyguladığı vize politikası binlerce yeteneği, Avrupa, Asya kaplanları” gibi bölgelere yönlendirirken, İtalya, yine en az tercih edilen ülkeler arasında kalmıştır.

İtalya'nın eğitim açısından iyi bir uluslararası ünü vardır⁴⁹, ancak çalışma ve araştırma açısından iyi bir ortam mevcut değildi. İtalya'da. 2000-2004 yılları arasında, yabancı öğrenci sayısı % 63 artmış ve 2002-2005 yılları arasında mezun olanların sayısı neredeyse ikiye katlanmıştır. Ancak, mezuniyetten sonra kaç yabancıların İtalyan firmalarında ve araştırma merkezlerinde kaldığını hesaplamak oldukça zordur.

2005'e kadar, yabancıların İtalya üniversitelerinde uzmanlaşma derslerine girmesi bir kanunla yasaklanmıştır. İtalyan üniversitelerinde istihdam edilen yabancı eğitici sayısı bir kaç düzinedir. Venedik'teki uluslararasılaşmaları ile ünlü *Ca' Foscari* gibi üniversitelerde bile, yabancı eğitmen sayısı % 2'yi geçmezken Amerikan veya İngiliz üniversitelerinde bu oran % 30 ile % 70 arasında değişmektedir. Üniversiteler⁵⁰ ve araştırma merkezleri arasındaki rekabet azdır. İtalya'da bir kaç yıl öncesine kadar İnternette bile bulmak mümkün olmamış ve halen internet dili genelde sadece İtalyancadır. Sadece bir kaç üniversite web üzerinde rekabet baskılarını yapmıştır. Çok az sayıda özel ve devlet üniversitesi, (Milano'daki Bocconi, Trento Üniversitesi),

⁴⁹ İtalya'da, Fransız örneği olan “ grands ecoles” ağı örneğine göre, Avrupa ülkelerini ve Amerika ile aynı hızda tutmak amacıyla kurulmuş yüksek eğitim enstitüleri ve okulları vardır. Bunlar, daimi eğitim personeli, bütçesi ve bağımsız yönetim kadrosu olan, doktora ve doktora sonrası eğitime adanmış enstitülerdir. Bunlar, Istituto Italiano di Scienze Umane di Firenze, Scuola Superiore di Catania, Istituto di Studi Avanzati di Lucca, Scuola Normale Superiore di Pisa, Scuola Superiore Sant' Anna di Pisa, Istituto Superiore Universitario di Formazione Interdisciplinare di Lecce, Istituto Universitario di Studi Superiori di Pavia, Scuola Internazionale di Studi Avanzati di Trieste enstitüleridir.

⁵⁰ İtalyan üniversiteleri arasındaki rekabet bir yıl sürdü, çok az şeffaf kıstasları vardır, uzun süre önce basılan araştırma projelerinde, nitelik olarak nerede ne değerlidir ve görüşmeciler İtalyan'dır (mümkün olan dersler sadece İtalyanca olacaktır).

son yıllarda yabancı araştırmacılara, yeni gelenlere ödenen temel ücret yerine, onların yetenekleri ve uluslararası standartlara uygun prestijli ücret demiřtir⁵¹.

2. Beyin Gücü: Kafesteki Beyinler⁵²?

Son zamanlarda, akademik makaleler kadar, İtalyan basını, güncel gazeteler, pek çok İtalyan niversite mezunlarının, ülkedeki iş ve araştırma imkanlarının eksikliği ve zor olması nedeniyle yurt dışında çalışmaya zorlandıklarını raporlamıştır (Bkz., Severgnini (2001), ADI (2001), Dulbecco (2002)). Bazıları bu durumun sorumluluğunun altında, finansal destek eksikliğinin ve araştırma için uygun teşviklerin bulunmamasının yarattığı iddia etmektedir. İtalya'da, hem özel hem de kamu sektörünün araştırmaya tahsis ettiği kaynak çok azdır ve gelişmiş ekonomilerle karşılaştırıldığında daha azdır. Ancak, İtalyan niversite mezunlarının çok az bir kısmını istihdam eden İtalyan araştırma sektörünün durumu, "İtalyan beyinlerin" gücü etmesine ve ya yabancı üniversitelerden mezun olmasından sonra yurt dışında kalmaya iten tek faktör değildir. İtalyan işgücü pazarı, mevcut bir işi olanları korurken iş arayanlara zarara veren kurumlar ve geleneklerin bir kombinasyonu olma özelliği sergiler. Bu zellikler, işgücü pazarının nitelikli bölümünü temsil eder ve ilk işlerini arayan yeni mezunları da etkiler. Bu nedenle, işe almada rekabet ve şeffaflık eksikliği nedeniyle en fazla etkilenenler yeni mezun gençlerdir ve aile bağlantıları halen iş bulmada ne çıkan bir faktördür. Yine de, İtalya'da "beyin gücü" ile ilgili olarak yaygın anekdotlar yerine, olayın miktarını (ve niteliğini) belirlemek için, kesin istatistiksel

⁵¹ Smargiassi M., *Porte chiuse ai cervelli stranieri*, Repubblica, Dec. 2006.

⁵² Bilinen bir deyişe, 2003 yılının başlarında basılan 20 İtalyan araştırmacının çalışmalarının toplandığı bir eserdir. a gençlerin İtalyan araştırma sistemi içinde her gün karşılaştıkları zorluklar ve kötü sürprizlerin bir kaynağına açılan bir pencerenin kınanmasıdır. Yaşam mücadelesi için, günlük sıkıntıların acil fotoğraflarından oluşan bir albumdr. Girişim, 4 yıllık doktora ğrenci birliği olan Associazione Dottorandi e Dottori di Ricerca Italiani'nin (ADI) bir çalışmasıdır.

analizlere gereksinim duyulmaktadır. Yabancı ülkelere giden yüksek eğitimli İtalyanların sayısını Yurt Dışındaki İtalyanlar Masası'ndan (AIRE) sağlanan temsil yeteneği olan ve güvenilir verilerle belirlemek mümkündür. Bu veri tabanı halen yurt dışında bulunan İtalyanların mezun olduğu okullar, orijin bölgesi, göç yılı ve diğer kişisel bilgilere sahiptir. Bu en gelişmiş veri tabanıdır ve erişimi, İtalya İçişleri Bakanlığınca sağlanmaktadır.

Burada iki önemli nedenden dolayı İtalyan beyin göçünü azaltmak mümkün olabilir. Birincisi, İtalyan politikacıların bilimsel araştırmaya yönelik tutumlarıyla ilgilidir. Sosyal bilimler eğitimi altında ortalama politikacılar, bilim toplum üzerinde kısa vadeli ve faydalı etkisi olmadığına ve bu nedenle de, Hükümet tarafından fonlanmaya uygun olmadığına inanırlar.

İtalya 2005 yılında, GSMH'nin sadece % 1'ini araştırmaya ayırmıştır, ancak genel olarak kamu araştırma harcamaları diğer ülkelerde de pek farklı değildir: AR&GE için İtalya'da GSMH'nin % 0.5, Japonya'da % 0.6, ABD'de % 0.7 ve Avrupa Birliğinde % 1.1'dir. Büyük farklılık yaratan, AR&GE için özel sektör tarafından yapılan harcamalarıdır ki, bu oran İtalya'da % 0,5 iken, Japonya'da % 2.4, ABD'de % 2 ve Avrupa Birliğinde % 1.1'dir.

AB'nin hedefi 2010 yılında, üçte ikisi özel sektör tarafından fonlanmak üzere, GSMH'nin % 2.5'ini araştırmaya ayırmak büyük bir başarıdır.

İkinci neden ise, kayırmacı, bürokratik ve bozuk bir hükümrancılık alanı gibi görünen akademik sistem ve akademik camiayla ilgilidir. Bu iki hipotez birbirleriyle ilişkilidir; belli bir derece kayırmacılık ve bozuk hükümrancılık, bilimsel akademik camiayı idare etmeye zorlayan katı finanslama kuruluşlarının kesinlikle işine gelmektedir, hükümetler fonlamada hiçbir zaman cömert olmamıştır.

Üniversiteler, öğretim üyelerinin üniversite performanslarını geliştirmeleri için çok az teşvik edilmesi ve istihdam garantileri olması ve etkili bir hukuki yaptırım olmaması

nedeniyle, bu tür sorunlarla karşı karşıyadır. Kamu araştırma kurumları gibi, üniversitelerde, büyük ölçüde performansa bağlı olmayan devlet fonlarına bağlıdırlar. Performansa bağlı fon transferleri, enstitüler arasında rekabeti artırabilirdi ve böyle kalite artabilirdi. İtalya'da kaliteyi daha fazla geliştirmek için, öğretim kadrosu, fayda temelli geliştirme ve ödüllendirme sistemlerine tabi tutulmalıdır.

İtalya'da çalışan akademik araştırmacılar için, öğrencilerini uzun süreli yurt dışına gönderip araştırma merkezlerinde uygun bir pozisyon için beklemek oldukça geneldir. Günümüzde, basın, bu genç araştırmacıları beyin göçünün bir parçası olarak görse de, bunları eve dönme konusunda sınırlı ve en şanslı göçmen grubu olarak düzeltmek daha uygun olacaktır.

İtalya'da göreceli olarak düşük olan araştırma yoğunluğu, genel olarak özel sektörün AR&GE için az harcama yapması ile açıklanmaktadır. Bu düşük yoğunluktaki araştırmalar, çok az sayıda araştırmacı tarafından iş dünyasına aktarılır. Bunun sunucu, geleneksel ve gelişmiş sektörlerde İtalyan endüstrisinin uzmanlaşmasının bir parçası olabilir.

Diğer bir engelde, İtalyan firmaların büyük bir çoğunluğunun küçük işletmeler olmasıdır. Küçük ölçekli işletmeler genelde aile işletmeleridir ve işletmelerinin sermayesine, araştırma ve geliştirmenin fonlanmasında önemli kaynaklar olan finansal kurumların ve kurumsal yatırımcıların katılımını kabul etmede daha az isteklidirler. Ayrıca İtalyan işletmelerin AR&GE konusundaki yatırım eksikliği, hem yoğun AR&GE yatırımı yapan sektörleri cezalandıran İtalyan ekonomisinin sektörel yapısını hem de karşılaştırıldığından daha küçük ve AR&GE konusunda daha az yatırım yapmaya eğilimli olan İtalyan firmalarının boyutsal yapısını göstermektedir⁵³.

⁵³ İtalya, özellikle yüksek teknoloji sektörlerinin gelişimine katkıda bulunan nitelikli işgücü gücü verimli faktörlerden yararlanmamaya devam edecekse, AR&GE konusundan büyük amaçlar edinmek anlamsızdır. Daha sonra insan sermayesi talebini azaltan düşük teknoloji uzmanlığı modellerine neden olan düşük nitelikli insan gücünün bulunduğu kısır dönünün dışına çıkmak gereklidir. Bu ikili bir eylem gereksinimini ortaya çıkarır; arz tarafında, yeniliğe yönelik yatay politik desteklerle, yüksek teknolojide yan ürünler yaratarak, patent kayıtları yaparak, risk sermayesi yatırımları yaparak, küçük

OECD ülkelerinde yaşayan 300,000 İtalya'ndan % 45 Kuzey Amerika'da (tam olarak % 32 A.B.D.'de ve % 12 Kanada'da) yaşarken, % 40' Avrupa'da (% 9.3Fransa'da, % 8 İngiltere'de, % 6.9'u İsviçre'de ve % 6.2 Almanya'da kalmıştır. Avrupa dışında, çok sayıda İtalyan çeken ülke Avustralya'dır. Buna karşı Asya ülkeleri OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında (Japonya, Güney Kore ve Türkiye) sadece % 0.6 çekmektedir⁵⁴. Bu veriler, İtalya'nın probleminin beyin göçünde olmadığını aynı zamanda ülkeyi tercih yüksek nitelikli işgücü de olduğunu göstermektedir ve böyle bir olay özellikle üniversitelerde bilimsel araştırma alanını ilgilendirmektedir.

3. Beyin Kazanımından Beyin Değişimine: Hangi strateji?

İtalya, diğer ülkelerden daha az sayıda üniversite öğrencisi alan ve Bilim ve Teknoloji (S&T) etkinliklerinde en az yabancı istihdam eden bir Avrupa ülkesidir⁵⁵ ve göç eden üniversite mezunları, ülkede bulunan yabancı öğrencilerin on katıdır. Yüksek kalifiyeli göçmen akışı, gelenin gidenden daha az olması nedeniyle asimetriktir. Bu gerileme koşulları, eğitim süreçlerinde düşük uluslar arasılaşma derecesine ve hem kamunun hem de özel sektörün AR&GE konusunda yatırım oranlarının düşük olmasına bağlıdır.

Son yıllarda, İtalya, İtalyan araştırmacıların geri dönmesi ve yabancı araştırmacıların ülkeye gelmesi için yeni araç ve ölçütler geliştirmiştir. Fakat bu girişimler araştırma ve insan kaynaklarını sürdürülebilir olması için yeterli olmayan uzun yıllar süren politikalarından dolayı bu yurt dışına gidenlerle gelenler arasında dengeyi sağlamaya yeterli değildir.

MIUR⁵⁶ (DM 26/01/2001 kanunu ile birlikte) tarafından geliştirilmiş "Beyin Avcısı" olarak adlandırılan faaliyet İtalyan bilim adamlarını ve/veya yurt dışında çalışan

orta ölçekli firmalarının eğitimi ve uzmanlaşması; talep tarafında gelişmiş eğitimde daha büyük yatırımlarla insan sermayesi talebi.

⁵⁴ Avrupa Birliği verilerine göre (DG-Araştırması 2003), yaklaşık 34.000 İtalyan, Almanya (15.000), Fransa ve Belçika (5.000'den fazla) ve İngiltere (4.000' den fazla) gibi diğer Avrupa ülkelerinde göçmen S& T alanında çalışmaktadır. .

⁵⁵ Science and Technology.

⁵⁶ Ministry of University and Research in Italy.

yabancı bilim adamlarını alanında ya ülkeye çekmek ülkeye çekmekti. Devlet-destekli “Beyinlerin Geri Gelişi” programı, yabancı ve başka ülkelerdeki üniversitelerde çalışan İtalyan akademisyenleri, araştırma ve didaktik etkinlikler yapmalarını sağlayan üç yıla varan sözleşmelerle, İtalyan üniversitelerine çekebilirdir.

Ancak bu operasyonun etkileri, bilgilere göre hayal kırıklığı yaratmıştır. Bu projeye yaklaşık 466 araştırmacı ve profesör (300 tanesi İtalya’ndır) katılım sağlamıştır. Projede özellikle en çok çalışılan alan olan fizik ve bilgisayar teknolojilerinde yurt dışında çalışan İtalyan araştırmacıların sade % 1 katılımıştır.

İtalya’da aslında hükümet beyin göçünü tersine çevirmek için, uzun süreli sabit pozisyonlara ödeme yapmak yerine 5 yıllık sözleşmeleri askıya alarak, kısa süreli sözleşme yoluna gitmiştir. Bu hareket, devlet üniversitelerinin liderleri tarafından desteklenmiştir.

CENSIS⁵⁷ (2002) tarafından toplanan verilere göre, yüksek nitelikli göçe iten ana faktör, sadece ücret çekiciliğinden ziyade, altyapı ve bilimsel donanım eksikliğinin de, daha gelişmiş araştırma alanlarında çalışma isteği olabilir.

2002 Ulusal Araştırma Programı Rehberi, 2006 yılı için özel sektör AR&GE için, mevcut durumun neredeyse iki katı olan, GSMH’in % 1’i gibi oldukça büyük bir hedef koymuştur. Bu nedenle, hükümet 2004 yılında, AR&GE harcamalarının % 10’u için vergi kredilendirmesi (Tecno-Tremonti), uygulamaya koymuştur. Bu uygulamanın bütçeye katkısının 650 milyon € (GSMH’in yaklaşık % 0.05) olduğu tahmin edilmektedir. Ancak, bu faaliyetlerin başlangıcında genellikle düşük ödemeler veya vergi alınmadığı için, vergi kredisi yönteminin yenilikçi girişimleri teşvik etme ihtimali düşüktür. 2005 yılında, AR&GE ile ilgili kişisel harcamalar için IRAP vergisinden bir vergi indirimi uygulanmasına başlandı. Temelde yeni girişimler hedefleyen diğer

⁵⁷ 1964 yılında sosyal çalışma ve araştırma enstitüsü olarak kurulan Censis, 1973 yılında Presidential Decree ile yasal olarak kabul edilen bir Kurum oldu. Şu pek çok kamu ve özel sektör enstitüsünün destek ve katılımı alan Censis, Roma’dadır ve 30 araştırmacı ve 25 araştırma asistanından oluşan personeli vardır.

ölçütler geliştirilmiştir. Bunlar yenilikçi projeler için, başlangıç finansında, finansal riskleri azaltmayı amaçlayan kamu garanti fonu, kamu ortak girişim sermaye fonudur. Bunlar aynı zamanda, İtalya'da çok düşük olan, özel sektör girişim sermayesinin hareket geçirmeyi amaçlamaktadır. Bunlara ek olarak, küçük ve orta ölçekli işletmelerin elektronik ticarete geçme planı, turizm, eğitim ve araştırma gibi hizmet sektörleri kapsayan şekilde, kamu fonlarının desteğiyle uygulanabilirdi. En son, özel sektör AG&GE'si kamu kalkınması ve yeni teknoloji bölgelerinin ve uygulamalı projelerin fonlanması ile artırılabilir.

Hükümet 2003 yılında DM 20/3/2003 yasası ile yurt dışında çalışan bazı beyinleri geri çekmek için kaynak tahsis etmiştir. Bunu takiben, şu anda 96 araştırmacı İtalya'ya dönmüştür. Bir İtalyan üniversitesinde çalışmaya gönüllü adaylar, genel *concorsi süreciyle değil, chiamata diretta* sistemi ile seçilmiştir. Program, milliyet farkı gözetmeksizin, doktora derecesi olan ve en azından üç yıldır yurt dışına çalışan akademisyenlere hitap etmektedir. Anlaşmalar, geçicidir ve en 2 en fazla 4 yıllığına yapılır. Akademisyenler, başvurularını, kendileri ile temasta olan üniversitelere, ilgili üniversiteyi kararlaştıracak olan İtalya Rektörler Kuruluna (CRUI) ve doğrudan MIUR Değerlendirme Komitesine yapabilirler. Akademik bir senato değerlendirmesinden sonra, adayı çağırırlar. Araştırmasının tüm maliyetlerinin % 10'unu ortak fonlamaktadırlar ve araştırmacıya yapılacak araştırma için gereken etkinlik ve kaynakları sağlarlar. Bazıları, hükümetin aktif katılımı olana kadar ciddi almadılar ve özellikle başarılı olmuş bilim adamlarını ülkeye geri çekmek, için özel politika geliştirmesini istemektedirler. Önerilerden biride, bilimsel gelişimi dengelemek için, Avrupa Komitesinin bilim adamlarını kendi orijin ülkelerine dönemlerini teşvik etmesini sağlamaktır.

2004 Bütçe Kanunu'nda, çok sayıda önlem kullanılmıştır. Bunlar: a) gelecek yıllarda kendi vatanına dönecek bilim adamları için, vergi bonusları (20 milyon €); b) kamu araştırma organlarının araştırma ve geliştirme yatırımları yapması ve endüstriyel araştırma programlarını fonlaması için hükümet tahsisatları (600 milyon €); c) araştırmacılığı fonlamak (20 milyon €) ve liyakat teşvikleri (10 milyon €); d) Kamu ve özel üniversiteler için artan faaliyetler için fonlar (310 milyon € ilave olarak) ve araştırmacı kiralamak için sübvansiyonlar (40 milyon €); e) ulusal kamu araştırma projelerini fonlamak için 20 milyon €; ve f) Genova'daki *Istituto Italiano di Tecnologia'nin* (IIT) tamamlanması için (2004 yılında 50 milyon € and sonraki 10

yılda yıl başına 100 milyon €) tamamlanması. Boston'daki MIT modeline benzer bir modele bağlı olarak, MIUR ve Ekonomi Bakanlığı'nca ortak fonlanan ITT, özel sektör ve kamu girişim ve kaynakları arasındaki ilişkileri konsolide etmesi mümkün olabilirdi. Enstitü, özel sektörü teknolojik gelişmelerde ve verimlilik gelişimi hızlandırmak için, öncü teknolojilerdeki eğitim çalışmalarında aktif rol almaya teşvik etmektedir. Amacı, teknolojiye gelişmiş bilimsel araştırmalarda uluslararası bir merkez olmak ve dünyanın her tarafından araştırmacı ve uzmanları çekmektir. Kurulması esnasında, örgütsel ve operasyonel detayları üzerinde çalışılacaktır.

Son olarak, hükümet tarafında izlenen üçüncü politika, İnternet Üzerinden Erişilebilir Bir Veri Tabanı (DAVINCI) olarak adlandırılan, yurt dışındaki İtalyan bilim adamları diasporası organize edecek bir ağ yaratmayı amaçlamıştır (dei ricercatori Italiani Non residenti in Italia ed operanti all'estero presso Centri universitari, laboratori industriali o organizzazioni Internazionali). Burada amaç, Dışişleri Bakanlığınca düzenlenen, katılımcılarca gönüllü olarak yerleştirilen verilerden oluşan bir veri tabanı oluşturmaktır. Veri tabanı ile etkinlikler, araştırmalar ve yurt dışında çalışan İtalyan araştırmacıların yetenekleri hakkında bilgi toplamaktadır. Şu ana kadar, ağa 1357 araştırmacı ve bilim adamı katılmıştır (427 tanesi Almanya'da, 295 İngiltere'de, 124 Fransa'da, 119 A.B.D.'de). Yine de, diğer bilimsel ağlarla karşılaştırıldığında, DAVINCI, yeterince proje geliştirmek için kullanılmamıştır. Yurt dışında çalışan İtalyan araştırmacıların (tamamlanmamış) bir veri tabanını oluşturmaktadır.

"Beyin Avcılığı" operasyonuna ilave olarak, yerel otorite ve özel sektör tarafından desteklenen izole ve düzensiz girişimlerde olmuştur. Diğer girişimler arasında, küçük yerel işletmelerde bir proje geliştirmek ve eğitim kursları, konferanslar veya çalıştaylar için küçük teşvik isteyen genç araştırmacılar için sağlanan geçici anlaşmaları belirtme mümkündür. Dahası, İtalyan Telefon Kurumu gibi özel teşebbüsler, yurt dışında çalışan ve ülkeye geri dönmek isteyen araştırmacıların (bugüne kadar yaklaşık 20 adet) sponsorluğunu yapmıştır.

İtalya'ya gelen az sayıda yabancı arařtırmacı⁵⁸, AR&GE alanında sabit bir iş olasılığı veya ÷lkeler arasında ikili anlaşmaların varlığından ziyade, çok iyi çalışma ve bilimsel eğitim olanakları sunularak ÷lkeye çekilebilmiştir. Gelenlerin çoğu, bir yıldan az kalmaktadır ve çok düşük bir yüzdesi, beş yıldan fazla kalmaktadır.

Milliyetleri fark etmeksizin, yetenekli araştırmacıların büyük bir çoğunluğu, daha yüksek gelir elde edeceği, araştırmaya daha fazla fonların ayrıldığı, daha otoriter kişilerin yönettiği ve bilimsel çalışmaların daha iyi sonuçlar ve perspektifler kazandırdığı ÷lkelere gitmektedirler.

Bergamo'daki Mario Negri Enstitüsü⁵⁹ direktörü Giuseppe Remuzzi'nin⁶⁰, *“İtalya'nın 20 bin araştırmacı gibi bir eksiği vardır, ancak her yıl yurt dışında çalışmak için 10 bin mezunu ÷lkeyi terk etmektedir. Bu nedenle, yabancı araştırmacıları hoş karşılamadıkça, bu açığı asla kapatamayacağız”* şeklindeki yorumu, ödüllendirme kıstaslarını asla dikkate almayan uzmanlık okullarının hiyerarşik örgütlenmesini işaret etmektedir (programlarını değiştirerek üniversiteler arasında rekabet aratmak gerekliyken, profesörler nadiren en iyiyi ödüllendiren kıstaslara göre seçilmektedir.).

İtalyan araştırma kurumlarındaki yabancı araştırmacıların oranı, İngiltere'deki gibi % 30 veya İspanya'daki % 10 gibi bir oranın yerine, sadece % 2'dir. Buradaki ana engel, Amerikalı veya Avrupalı olmayan araştırmacılar için geçerli olsa da, özellikle doğulu (Çinli ve Hintli) araştırmacılar için, göçmen vizesi almanın çok zor olması nedeniyle yabancı araştırmacılara İtalya'ya giriş başvurusunu zorlaştıran bürokrasidir. Burada yapı itibarıyla, orta ve uzun vadede geri dönüş sağlayan

⁵⁸ İtalya'ya gelen yabancı araştırmacıların % 33, özellikle Fransa, Almanya,ve İspanya gibi Avrupa Birliği ÷lkelerinden gelirken, % 35', diğer ÷lkelerden (Doğu Avrupa, Rusya, Romanya, Arnavutluk), çok küçük bir kısmı da Güney Amerika ve Orta Doğudan gelmektedir. Genel olarak, Avrupa ÷lkeleri yabancıları Avrupa'dan kiralama eğilimdedirler.

⁵⁹ Quoted from a speech of the Professor in occasion of the presentation of the international conference *Respiration day 2006* that took place in may 2006 in Parma. Mario Negri Institute is involved in Pharmacological Researches and works in the biomedical reserach field.

⁶⁰ Quotation included in the fortnightly magazine ADUC – Cellule Staminali, n°15, Jun 2006.

araştırma yatırımları üzerinde mantıksız hemen geri dönüş arzusu ve yatırımların yetersizliği diğer engellerdir.

Bireysel olarak yeterlilik ve öneri bazında, sadece bir kaç İtalyan araştırmacının araştırma kalitesi yeterince iyidir. Fakat araştırmaya bir öncelik verilmemesinden dolayı, araştırmaya olan talep kadar, araştırma sisteminde de bir eksiklik vardır.

İtalya'nın, Asyalı araştırmacıları fizik, biyoloji, kimya ve mühendislik dallarında en iyi beyinler olarak kabul eden ABD, Kanada, Avustralya ülkeler gibi, çekmesi zordur.

Consiglio Nazionale delle Ricerche (CNR)⁶¹ tarafından, Ekim 2003'de kamu destekli kurumlarda çalışan yabancı araştırmacılara yönelik bir alan araştırması⁶² yaparak sorular yöneltmiştir. Uluslararası hareketli olan bilim adamları ve mühendisleri hakkında toplanan bilgileri kapsayan bu pilot çalışma, araştırmacı bilim adamları ve mühendislerin uluslararası göçlerindeki "itme ve çekme" faktörlerini ortaya çıkarmayı hedeflemiştir. Aynı zamanda, deneklere, yurt dışındaki kalışları ile genel gözlemlerde bulunması sağlandı. Toplam 459 araştırma enstitüsü ile temasa geçilmiş ve bunların dörtte birinden fazlasının yönetim kurulunda yabancı araştırmacı olduğu saptanmıştır. Geri dönüşlerin çoğu, araştırma faaliyetlerinin % 80'den fazla kamu araştırma faaliyeti olan kurumlardan sağlanmıştır.

Araştırmaya göre, yaş kalış süresindeki bir faktördür ve bir yıl veya daha az kalmayı planlayan kişilerin % 44'ü, 1-3 yıl kalmayı planlayanların % 36'sı, 30 yaşın altındadır. 30 yaş altı yabancı araştırmacıların neredeyse tamamı İtalya'da kalışlarının geçici olduğunu düşünürken, sayıca daha fazla olan daha yaşlı grup daha uzun kalma niyetinde olduklarını söylemişlerdir. Akademisyen araştırmacıların büyük çoğunluğu İtalya'da 1 yıl veya en fazla tipik bir (yabancı) akademisyenlik süresi olan 2-3 yıl kalmayı planladıklarını belirtmişlerdir. Uygun bir iş sözleşmesi, yabancı bilim

⁶¹ Ulusal Araştırma Konseyi büyük boyutlu bir organdır (8.082 kişi çalışmaktadır; bunların 4.085 tanesi ortalama 50 yaş üzerinde araştırmacıdır ve 1.120 tanesi idari görevlidir.) Fakat, gerçek bilimsel verimlilik sorunları vardır.

⁶² Veri ERAMIT projesinde (European Research Area Mobility in Italy) gerçekleştirilen bu pilot çalışmada toplanmıştır. Proje, VI. Çerçeve Programı çerçevesinde, Avrupa Komitesi (Araştırma Bölümü) tarafından finanse edilmiştir. APRE ve CNR ortaklığıyla gerçekleştirilen projede koordinasyon CRUI Kurumu tarafından sağlanmıştır. Temel amaç, yabancı araştırmacılara İtalya'daki çalışmalarını boyunca destek ve bilgi sağlamayan, araştırmacı hareketliliği için ulusal ağlar merkezi oluşturmaktır.

adamları ve mühendislerin, İtalya'da uzun süre kalmalarını garanti altına almada etkili bir araçtır. İtalya'daki ekonomik koşullar (örneğin, ücretler), önceliklerin "itme" ölçeğinin alt sıralarındaydı ve bir kaç araştırmacı, ülkelerinde niteliklerine uygun iş bulmada zorlanmalarını İtalya'da gitme nedeni olarak belirtmiştir. Pek çok yabancı araştırmacı, İtalya'yı enstitülerinin çalışma, bilimsel ve eğitim alanındaki ününden dolayı seçmiştir. Bunların pek çoğu İtalya'nın kendi alanlarında en önde gelen araştırma merkezi olduğunu düşünür. Bunlar İtalya için net "çekme" faktörleridir. Yeterli bilimsel donanımın bulunması, önemli bir "çekme" faktörü olarak kabul edilir. Yabancı araştırmacılar İtalya'daki imkanlarını iki yoldan biriyle duyarlar: ya enstitülerden davet alarak ya da meslektaş veya arkadaşlardan edinilen bilgilerle olmuştur. Meslek kuruluşlarının basın organlarında yer alan iş ilanlarının da olduğu belirtilmektedir. Avrupa Birliği'nde doğan araştırmacılar İnternet ve değişim programları aracılığıyla konuya ilgi duyduklarını belirtirken, Avrupa Birliği'nde doğmayan araştırmacılar, her ikisini de çok daha düşük oranlarda kullandıklarını belirtmişlerdir. İkinci grup araştırmacılar ise, iş fırsatlarını bulmada mesleki basın yolunu, Avrupa Birliği'nde doğanlara oranla çok daha fazla kullanmaktadırlar. Pek çok denek "bürokratik" engellerinin işi almada etkili olduğunu belirtmişlerdir. Bu özellikle, Avrupa Birliği üyesi vatandaşı olmayan araştırmacılar için geçerlidir. Barınma olanakları ve maliyeti, deneklerin üçte ikisi için bir sorun olduğu ortaya çıkmıştır; Bu sorun, Avrupa Birliği üyesi vatandaşı olan çalışanların büyük bir çoğunluğu içinde, sıklıkla tercih edilen bir sorun olmuştur. Deneklerin yarısından fazlası, herhangi bir dil sorunuyla karşılaşmadıklarını rapor etmişlerdir; bu kısmen, uluslararası bilim camiasında İngilizcenin kullanılmasıyla açıklanabilir.

İtalyan bilimsel kurumları⁶³, özellikle, Fransa, Almanya ve İspanya gibi İtalya ile güçlü ve uzun kültürel bağları olan, Avrupa Birliği ülkelerinin vatandaşı olan pek çok genç akademisyen tarafından, araştırma eğitimlerini tamamlama yeri olarak seçilir. Buna

⁶³ Daha önce vurgulanan CNR, IIT, Mario Negri Kurumu ve Üniversite Merkezlerinin dışında, Ifom'u (Moleküler Onkoloji Kurumunu) belirtmek gerekir. Kar amacı gütmeyen yüksek teknoloji araştırma merkezi olan kurum, 2003 yılına Milan'da kuruldu., Dibit (Milan San Raffaele Ait Bio-teknolojiler Bölümü'de) belirtilmelidir; 1994 yılında kurulan bölüm, araştırmaya adanmıştır), Hospital Policlinico Kurumuna ait olan yeni Ulusal Moleküler Genetik Enstitüsü, Mangiagalli ve Regina Elena, ENEA (ülkenin rekabet gücü ve sürdürülebilir gelişim desteklemek için, enerji, çevre ve yeni teknolojiler konusunda çalışan bir kamu kuruluşu) ve ASI (İtalyan Uzay Kurumu)'da belirtilmelidir..

ek olarak, İtalyan kurumları, Doğu Avrupa ve Avrupa dışındaki ülkelerden, çok sayıda olgun akademisyenleri bünyesinde barındırır. Buna rağmen, sürekli olarak İtalya'da yerleşme veya uzun süreli kalma niyetinde olan akademisyenlerin sayısının çok az olması nedeniyle, İtalya, henüz önemli beyin göçü çeken bir ülke olamamıştır; ekonomik olarak daha az gelişmiş ülkelerden bile çekmemektedir. Genel olarak, profesyonel çekim faktörleri (örneğin çalışılan enstitünün bilimsel prestiji ve yüksek seviyede bilimsel etkinlik olanağı) olsa bile, iyi bir gelir garanti edilmesi, bilim adamlarının hareketliliğinin en önemli nedenidir. Buna karşın, kariyer gelişimi olanağının çekiciliği daha düşüktür. Bu, nitelikli göçün genel durumu açısından temel farklılıktır. Dahası, araştırmacıların göçü temelde uluslararası bilimsel ağlar tarafından yönlendirilirken, nitelikli işgücü göçü genellikle aracı kuruluşlar (acentalar) tarafından kanalize edilmektedir.

Sonuç:

Yükselmekte olsa da, insan sermayesi ve teknolojik yenilikler, bu derece gelişmiş bir ülkeden beklenen seviyede değildir. İtalya, tüm seviyelerde, ama özellikle üçüncü seviyedeki eğitimi geliştirme çalışmalarını sürdürmelidir. Özellikle bu çabalarda, eşitsizliği azaltmak ve verimliliği artırmak için, Mezzogiorno'ya⁶⁴ öncelik verilmelidir. Şu anda, İtalyan eğitim sistemi oldukça merkezidir ve öğrenci ve bölge başına eğitim harcamalar, Güneyin daha çok ihtiyacı olsa da, tüm eğitim seviyelerinde aynıdır. Eğitimin pozitif etkileri, güney bölgelerinde daha fazla olacağından ve sağlayacağı faydalar verimliliğin ötesinde olacağından, kamu fonları, öncelikle bu bölgelere yönlendirilmelidir.

En son olarak, kamu ve özel sektör AR&GE etkinliklerini artırmak için gösterilen mevcut çabalar tartışılabilir. Ancak, üniversite ve kamu araştırma merkezleri yönetimi reformu hızlandırılmadıkça, ödüle dayalı mekanizma uygulanmadıkça ve uygulamalı araştırmaların fonlanmasında özel sektörün katkısı kamu desteği seviyesine çekilmedikçe, daha fazla kamu fonunun kullanılmasının sosyal açıdan faydalı olma olasılığı düşüktür.

⁶⁴ Az gelişmiş, güney İtalya.

Kaynakça

AA.VV., "A Mobility Strategy for the European Research Area" and "Researchers in the ERA: one profession, multiple careers", Commission Staff Working Document, Implementation Report 2004, Brussels, Apr 2005.

AA.VV., *Brain Drain – Emigration Flows for Qualified Scientists'* surveys coordinated by MERIT (Wendy Hansen), CNR Rome (Sveva Avveduto), IKU Budapest (Annamaria Inzelt), Oct 2003.

AA.VV., *Italy*, OECD Economic Surveys, May 2005.

AA.VV., *Meno Brain Drain*, editoriale, Università di Camerino, Jun 2005.

AA.VV., *Programma Nazionale di Riforma 2006-2008*, Oct 2006.

Becker, O., S., Ichino A., Peri G., *How large is the brain drain from Italy?*, Mar 2003.

Beltrame L., *Realtà e retorica del brain drain in Italia. Stime statistiche, definizioni pubbliche e interventi politici*, Dipartimento di Sociologia e Ricerca Sociale, Università degli Studi di Trento, n°35, Mar 2007.

Brandi M. C., Cerbara L., *Foreign Researchers in Italy: Push and Pull Factors*, improved version of the paper published in Italian on Studi Emigrazione n°156 vol XLI, Dec 2004.

Faini R., Sapir A., *Un modello obsoleto? Crescita e specializzazione dell'economia italiana*, Fondazione Debenedetti, Feb 2005.

Giannoccolo P., "Brain Drain Competition" Policies in Europe: a Survey, Department of Economics, University of Bologna, Feb 2005.

Guerci C., M., *La scarsa cooperazione tra i difetti dell'Italia*, Il Sole 24 Ore, Jul 2002.

Mahroum S., *Brain Gain Brain Drain, an international overview*, Backgroundpaper for the Austrian Ministry for Transport, Innovation and Technology, Alpbach Technology Dialogue, 22. bis 23. August 2003.

Mannuccio Mannucci P., *Il futuro dell'Italia è nella ricerca*, editoriale, The Lancet, vol 1, n°3, May-Jun 2005.

Morano-Foadi S., Foadi J., *Symposium on Science Policy, Mobility and Brain Drain in EU and Candidate Countries*, Centre for Study of Law and Policy in Europe, University of Leeds, Jul 2003.

Pistorio P., *Ripartiamo dalla ricerca*, IV Giornata della Ricerca, Confindustria, Sep 2006.

Bölüm–4 Beyin Göçü ve Geri Kazanımı: TÜRKİYE

Prof. Dr. Necdet TIMUR

Doç. Dr. Necdet SAĞLAM

Sivil Toplum ve Kalkınma Enstitüsü Derneği

1. GİRİŞ

Türkiye’ de “beyin göçü” dalgası, aralarında doktor ve mühendislerin bulunduğu ilk grupla, 1960lı yıllarda başlar. Bu dönemde Türk profesyoneller ve akademisyenler için en popüler çekim merkezi Avrupa’ydı. 1960 darbesini izleyen politik istikrarsızlık ve krizlerin ülkemizdeki ilk göç hareketini tetiklediğine inanılır.

Beyin göçü oldukça karmaşık ve anlaşılması güç bir olaydır. Konu, demografik özellikler ve eğilimler, istihdam ve işsizlik oranları, genel eğitim düzeyi, özellikle işgücünün eğitim seviyesi, ülkenin zenginlik/yoksulluk oranları, ülkedeki tatmin seviyesi (örneğin, insanlar yaşamlarına ilişkin konulardan nasıl etkileniyor), AR&GE ve yüksek öğretim alanındaki mevcut reformlar, dil becerileri, sağlık sisteminin çalışma biçimi ve benzeri gibi birbirleri ile ilgili çok sayıda değişkeni kapsamaktadır. Bunların yanında, kültür, gelenek ve ulusal bakış açısı gibi faktörler de, beyin göçünü etkilemektedir. Bu çok özel ve birbiriyle ilgili demografik, ekonomik ve sosyal etkenler, Türk AR&GE ve yüksek öğretim sistemlerinde 1990–2007 tarihleri arasında karşılaşılan ve halen devam eden sorunlarının altını çizmektedir. Daha geniş bir bağlamda durumun tüm resmini görmek, Türkiye’deki beyin göçü olayını anlamayı kolaylaştıracaktır.

Nitelikli insan göçü, ev sahibi ülkenin refah düzeyini artırma eğilimi gösterirken, göç veren ülkenin refah düzeyi üzerinde genellikle olumsuz bir etki yaratmaktadır. Buna karşın nitelsiz işgücü göçünün, ev sahibi ülke refahı üzerindeki etkisi belirsizken, göç veren ile ev sahibi ülke arasında bir çıkar çatışması söz konusu olabilir. Eğer bir çatışma varsa, göç veren ile ev sahibi ülke arasında uzlaşmanın nasıl sağlanacağı sorunu ortaya çıkarmaktadır.⁶⁵

⁶⁵ Jakob von Weizsäcker, WELCOME TO EUROPE, bruegelpolicybrief, ISSUE 2006/03, s.6.

2. YURT DIŞINA TÜRK GÖÇÜ

Avrupa'ya büyük ölçekli, Türk işgücü göçü, 1961 yılında Batı Almanya ile Türkiye arasında imzalanan bir anlaşmayla başlar. Anlaşma, Batı Almanya ekonomisinin patlaması ve Türk insanın kırsal alanlardan büyük kentlere iç göçünün yoğunlaşması ile aynı döneme rastlar. Bu anlaşma Alman ekonomisine geçici vasıfsız "misafir işçi" sağlamayı amaçlarken, Türkiye'de işsizlik oranlarını düşürmüştür. Bu işçilerin yeni vasıflarla ülkeye döneceği ve Türk ekonomisinin, tarımdan endüstriye kadar her alanda yeniden yapılanmasına yardımcı olacağı umulmaktaydı. Bunu izleyen dönemlerde Türkiye, Avusturya, Belçika, Hollanda, Fransa ve İsviçre gibi Avrupa ülkeleriyle de benzer anlaşmalar imzaladı. Misafir işçilerin pek çoğu, gittikleri yerlerde yerleşerek ve hatta ailelerini de yanlarına getirerek geri dönüş beklentilerini boşa çıkartmıştır.

1973 petrol krizinin Batı Avrupa ekonomisi üzerindeki olumsuz etkileri, Türkiye'den işgücü alımını yavaşlattı. Avrupa'daki ekonomik gerileme, Türk işçilerine Libya, Suudi Arabistan ve Irak gibi ülkelere göç etme olanağını yaratmıştır. Ancak bu göçe aileler nadiren dahil olmuştur. 1991 Körfez krizi, Irak'taki (daha az oranlarda diğer Arap ülkelerindeki) Türk işçi varlığını azalttı. 1990lı yılların başında, Türk firmaları Rusya Federasyonu ve Bağımsız Devletler Topluluğunun diğer bölümlerinde, Türk işçi, mühendis ve yöneticilerine iş olanağı sağlayan yapı ve endüstriyel ihaleler kazandı.

Bu göçün sonucunda, Türk göçmen ve işçilerin gönderdikleri dövizler, 1960'lı yıllarda Türkiye'nin temel döviz girdisi olmuştur. İşçi dövizleri, ticaret açığının bir yüzdesi olarak sürekli olarak yükselmiş, 1994 yılında % 62,3 ile en yüksek seviyesine çıkmış ve 2000 yılında % 20,4 olarak gerçekleşerek en düşük seviyeye inmiştir.

Türkiye'de işçi alımının sona ermesinden sonra, 1980li ve çoğunluğu 1990lı yıllarda olmak üzere, Avrupa'ya göç, ailelerin birleştirilmesi yoluyla devam etmiştir. Göçün son özelliği olarak, son bir kaç yıldır nitelikli profesyoneller ve üniversite mezunlarının Avrupa ve CIS⁶⁶ ülkelerine göç ettiği görülmektedir. Bugün, 1972 yılındaki 600.000 olan rakamın, büyük bir artışla, 3,2 milyonu Avrupa'da olmak üzere 3,6 milyona eriştiği tahmin edilmektedir.

⁶⁶ Azerbaycan, Beyaz Rusya, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna Ve Moldova.

Türkiye'nin büyük nüfusu ve AB'ne tam üyelikten sonra Türkiye'den Avrupa'ya önemli ölçüde göç olabileceği, AB'nin Türkiye'nin üyeliğine karşı sıkça dile getirdiği bir konudur. Üyelik sağlandıktan ve işgücünün serbest dolaşım izni verildikten sonra, Batı Avrupa'ya Türk "akını" olacağı düşünülmektedir. Türkiye genç bir nüfusa sahiptir ve nüfus artış oranı aşamalı olarak düşmektedir. Çalışan yetişkinlerin toplam nüfusa oranı, % 65'dir. Projeksiyonlara göre, bu oran, düşmeye başlamadan önce, 2025 yılında % 70'e ulaşacaktır.

Üyelik müzakerelerinde herhangi bir erteleme, üyeliğin reddi bir yana, Türkiye'nin politik ve ekonomik istikrarı üzerinde olumsuz etkiler yapacaktır. Türkiye, tekrar sığınma, aile birleşmeleri ve düzensiz göç nedeniyle bir göç kaynağı olabilir. Adaylık olmaksızın, kısa ve orta vadede göçün artması kuvvetle muhtemeldir. Adaylık, Türkiye'nin göç sorununu ortadan kaldırmayacaktır. Şüphesiz göç, devam edecektir, kapsamı, sayısı ve Türk göçünün kompozisyonu, bu güne kadar yaşananlardan çok farklı olacaktır. Yeni kapsam, Türkiye'de daha fazla istihdam yaratma yönlü olabilir.

3. TÜRKİYE'DE BEYİN GÖÇÜ/KAZANIMI İLE İLGİLİ FAKTÖRLER

Beyin göçü veya insan sermayesi kaçıışı, eğitilmiş ve yetenekli bireylerin (insan sermayesinin), insanların yaşadıkları yerlerdeki çatışmalar, olanaksızlıklar ve sağlık sorunları nedeniyle başka ülkelere göçüdür. Sahiplerinin sermayelerini yaşadıkları ve kazandıkları yerlerde yatırmadığı finansal sermayeye karşılık gelen "sermaye akışı" terimi ile paraleldir. Bu bölümde, Türkiye'den beyin göçünün nedenleri incelenecektir. Beyin göçünün nedenlerini de, demografik, ekonomik ve sosyal faktörlerle eğitim politikası, işsizlik, bilim ve teknoloji politikaları oluşturmaktadır.

3.1 Politik Faktörler

Nitelikli göç modelleri, insan sermayesi ortalama düzeyinde azalma ve yavaş ekonomik gelişim olacağı beklentisini destekler Göçün en önde gelen etkisi, insan sermayesinin azalmasıdır. İnsan sermayesindeki kayıp, potansiyel ekonomik gelişimi geri çeker. Dahası, daralma, geride kalan nitelikli işgücü ücretlerinde yukarıya doğru bir baskı yapar ve bu nedenle ücret eşitsizliği artar.⁶⁷

⁶⁷ B. Lindsay Lowell and Allan Findlay, Migration Of Highly Skilled Persons From Developing Countries: Impact And Policy Responses Synthesis Report, International Migration Papers 44, International Labour Office, Geneva.

Dünya’da küreselleşmenin iki zıt güç yarattığı görülmektedir; dış kaynak kullanımı ve küresel ekonominin üzerinde dengeleyici bir etkisi olan uluslararası göç. Gelişmekte olan ülkeler, beyin göçü nedeniyle, nitelikli işgücünü kaybederken, gelişmiş ülkelere göçmen işçi döviz girişleri yoluyla kazanç elde etmektedirler. Aynı zamanda, gelişmiş ülkelere kaynaklanan offshore dış kaynak kullanımı, gelişmekte olan ülkelerde yeni istihdam ve diğer başka fırsatlar yaratmaktadır. Dış kaynak kullanımının etkisi, gelecekte işletmelerin maliyet avantajları elde etmesi nedeniyle yerinde üretime yoğunlaşma ihtimallerini arttırmaktadır. Gelişmekte olan ülkelere nitelikli iş gücü akışının, gelişmiş ülkelere gelen talep nedeniyle artma ihtimali de oldukça yüksektir.⁶⁸ Bu durum geçmişte Türkiye’den önemli miktardaki göçün nedenini olmuştur.

Türkiye, 2006 yılında temel makroekonomik konularda aralıksız beş yıllık bir gelişme göstermiştir. Ortalama bileşik gelişim oranı, 2002–06 yılları arasında % 7,8 ve 2006 Eylül’üne kadar % 5,7 şeklinde gerçekleşmiştir ki, bu geçmişte yaşanan dalgalı gelişim trendinin aksine sürdürülebilir bir özellik göstermektedir.⁶⁹

3.2 Demografik, Ekonomik ve Sosyal Faktörler

Yaşam kalitesi ve çalışma koşulları beyin göçünü etkileyebilir. Türkiye’de kırsal alanların iş gücüne katılım konusunda bazı sorunlar vardır. İşgücü katılımında azalma ile kırsal alandan kente göçün birlikte geliştiğine ilişkin kanıtlar vardır. Çok büyük bir oranda bu özellik, özel alanlarda ev halkının karşılaştığı çok farklı koşullar yaratmak zorundadır. Kırsal alanlarda, Öncelikle, tarımın baskın rolü ve daha sonra tarım alanların iş ve ev ortamlarının aynı oluşu nedeniyle, kadın ve erkekler için, katılımcıyı belirlemek amacıyla kullanılan kıstasları tatmin etmek oldukça kolaydır. Neticede, evdeki herkes, hane temelli üretim faaliyetlerine katılır. Artan eğitim olanakları, çocukların okulda daha uzun süreli kalmalarını sağlar ve yaşlıların çalışma oranlarının azalmasıyla sonuçlanır.

Beyin göçünün diğer bir etkisi de ücretlerdir. Türkiye’de, sosyal güvencesini finanse etmek için göreceli olarak yüksek tutulan istihdam vergisi, çalışanlar üzerinde (% 20,5) ve işveren

⁶⁸ Habibullah Khan & M. Shahidul Islam, Outsourcing, Migration, and Brain Drain in the Global Economy: Issues and Evidence, U21Global Working Paper No. 004/2006, September 2006.

⁶⁹ Turkish - U.S Business Council, Turkey Brief: Turkish - U.S. Relations, March 2007.s.10-11.

üzerinde (20,5–26) civarındadır. İstihdam vergisi oranları üzerinde yapılan bir uluslararası karşılaştırma, orta gelir ülkeleri arasında, Türkiye'nin diğerlerinden daha yüksek bir ortalaması (% 25) olduğunu ortaya çıkarmıştır. Türkiye'nin istihdam ve gelir vergi oranları, Avrupa ve diğer OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında, görece yük ailenin statüsüne ve çalışanın kazanç düzeyine bağlıdır.

Türkiye'nin nüfusu 2006 yılında 72 milyondur. Nüfusun yaklaşık üçte ikisi (% 65), 20,000 ve daha fazla nüfusu olan kentlerde yaşamaktadır. 1990 ile 2000 yılları arasında, nüfus ortalama %1,82 oranıyla artmıştır. Kentlerde bu oran % 2,68 iken, kırsal alanlarda sadece % 0,42 oranındadır. İkisi arasındaki büyük farklılık, kırsal alanlardan kentlere göç ile açıklanmaktadır.

Türkiye'nin ekonomik gelişimine paralel olarak, iş gücü pazarının da yapısı değişmektedir. Tablo-1'de görüleceği üzere, sektörel bazda istihdam dağılımı, endüstri ve hizmet sektörlerinin lehine gelişmektedir.

Tablo-1: İstihdamda Sektörel Gelişim Payları (yüzde)

		1995	2000	2004	2005	2006	2007	2014	2020
Türkiye	Tarım	44,1	36,0	33,2	32,4	31,6	31,0	26,5	21,0
	Sanayi	16,0	17,6	18,4	18,4	18,5	18,7	19,0	21,0
	Hizmetler	39,9	46,4	48,4	49,2	49,9	50,3	54,3	58,0

Kaynak: TÜİK

Demografik faktörlerin, göç üzerinde önemli etkileri olabilir. Avrupa Birliği sosyal politikaları üzerinde çalışan pek çok uzman ve bilim adamı, nitelikli işgücü sıkıntısının 1980li yıllarda başladığına ve Avrupa işgücü pazarını etkileyecek temel faktör olacağını belirtmektedirler. 2000li yıllarda Avrupa ülkelerinde yaşlı nüfusun artacağı bilinen bir gerçektir ve işgücü pazarlarında genç nüfusun azalan katılımı üye ülkelerde, son derece yüksek teknoloji kullanılan üretim sektörünün istihdamında belirgin bir nitelikli işgücü kıtlığı ile sonuçlanacaktır. Türkiye, gelecek dönemlerde, Avrupa'nın ihtiyaç duyacağı nitelikli işgücü açığını kapatma potansiyeline sahiptir.

3.3 Eğitim Politikaları

Türkiye'de temel eğitim, 6–14 yaş aralığındaki çocukların öğretim ve eğitimini kapsar. Temel eğitim, tüm kadın ve erkek vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında ücretsizdir. Tüm öğrenciler, temel eğitimin son aşaması olan orta öğretimde mesleki eğitimsel programlar hakkında, rehberlik servislerinde bilgilendirilirler. Temel eğitim kurumları, kesintisiz sekiz yıllık eğitim veren okullardan oluşur ve mezun olanlara temel eğitim diploması verilir.

Orta öğretim, genel, mesleki ve teknik olmak üzere en az üç yıllık eğitim kurumlarından oluşur. Orta öğretimin amaçları, minimum seviyede genel bilgi vermek, bireysel ve toplum sorunları hakkında bilgi sahibi yapmak ve çözüm yolları araştırmalarını sağlamak, ülkenin sosyo-ekonomik ve kültürel gelişimine katkı yapacak bilinci geliştirmek, öğrencileri yüksek eğitime hazırlamak, öğrencileri ilgi ve yeteneklerine uygun bir şekilde hem yüksek eğitime hem de mesleğe veya hayata ve istihdama hazırlamaktır.

Yüksek öğretimin, her aşaması orta öğretime dayalı, en az iki yıllık eğitim kurumlarından oluşur. Yüksek öğretimin amacı, değişik düzeylerde ve bilim politikası çerçevesinde ihtiyaç duyulan insan gücü gereksinimine göre öğrencileri, ilgi, yetenek ve becerilerine uygun olarak geliştirmektir. Bilim alanında araştırmalara katılımı sağlamak, bilim ve teknolojinin gelişmesini sağlayan materyalleri yayınlamak, hükümetin istediği araştırmalara fikir vermek, Türk toplumunun eğitim düzeyini yükseltecek bilimsel verileri bir araya getirmek ve kamuyu aydınlatmak ve biçimsel olmayan eğitimi desteklemek yüksek öğrenim kurumlarının diğer amaçlarını oluşturur.

2000–2020 döneminde, meslek liselerinden meslek yüksek okullarına sınavsız geçişi sağlayan düzenleme ile meslek liselerinde eğitim gören öğrenci sayısı önemli oranda (% 40) artmıştır. Tablo 2’de görüleceği gibi, eğitim sisteminde mesleki ve teknik okulların ağırlığının artması beklenmektedir.⁷⁰

Tablo-2: Orta Öğretimde Okullaşma Oranları (yüzde)

Yıllar	2000	2007	2014	2020
Orta Öğretim	62,0	79,5	95,9	99,2
- Genel Orta öğretim	37,2	41,0	44,0	44,8
- Mesleki ve Teknik eğitim	24,8	38,5	51,9	54,4

Kaynak: TÜİK

Türkiye’deki eğitim seviye ve kalitesinin ve dolayısıyla işgücü kalitesinin, yükseldiğinin diğer bir göstergesi de, üniversite ve kolejlerdeki öğrenci sayılarıdır. Tablo-3’deki yüksek eğitimde okullaşma oranlarına bakıldığında, 2000 yılında oranın % 29 olduğu görülmektedir ve oran 2020 yılında % 49,5’e çıkacağı tahmin edilmektedir. Bu oranın yükselmesinde uzaktan öğretim’e dayalı eğitim önemli rol oynamaktadır.

⁷⁰ Mehmet Aslan, A Panorama of Turkey’s Migration Regime on the Prospects of Turkish Immigration to the EU on the Eve of the Membership Negotiations Turkish Employment Organisation (İŞKUR), Peer Review 23 – 24 June 2005.

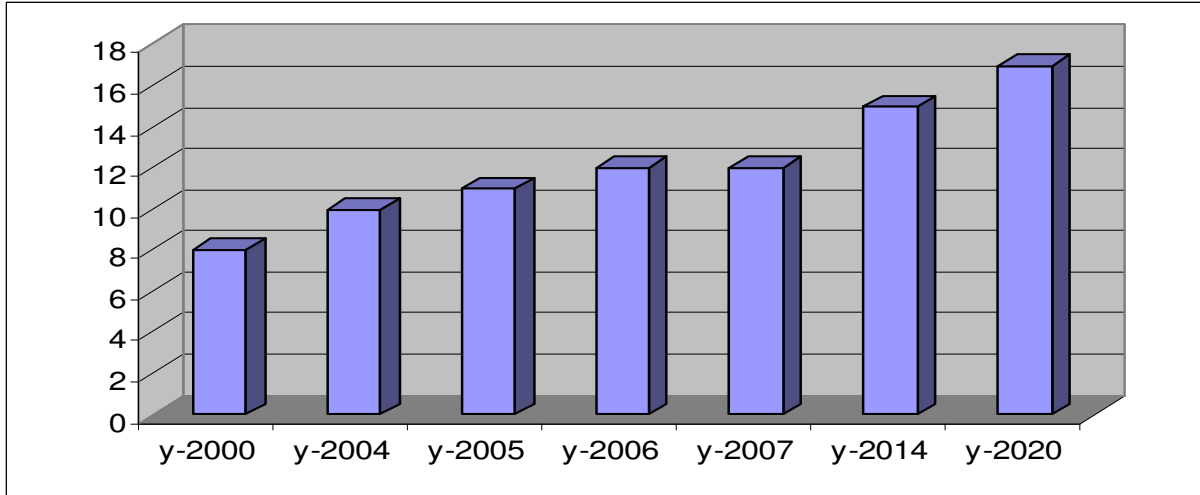
Tablo-3: Yüksek Öğretimde Okullaşma Oranı (Yüzde)⁷¹

Yıllar	2000	2007	2014	2020
Yüksek Öğretim	29,0	40,3	45,5	49,5

Kaynak: TÜİK

Artan işgücü kalitesinin en önemli göstergelerinden bir de, toplam istihdam içinde üniversite mezunlarının, hızla artan payıdır. Şekil-1 incelenirse, istihdam edilen yüksek eğitilmiş işgücünün, 2002 yılında % 8,8 olan payının 2020 yılında %17,9'a çıkacağı tahmin edilmektedir. Genç nüfuslu ve işgücünün yaklaşık yarısı yüksek eğitim almış bir Türkiye, üyelikten sonra, Avrupa Birliğinde işgücü pazarına önemli katkılarda bulunabilir.

Şekil: 1 Türkiye'de Toplam İstihdam İçinde Yüksek Öğretim Gören İşgücünün Payı (yüzde)

Türk üniversitelerinin henüz artan talebi karşılayacak yeterli kapasiteleri bulunmamaktadır. Bu nedenle, pek çok öğrenci yurt dışındaki üniversitelere yönelmektedir. Eğitim Bakanlığı istatistiklerine göre, 2001 yılının ortalarında, toplam 21.750 öğrenci yurt dışında eğitim görmekteydi. Bu öğrencilerin üçte ikisi Batı Avrupa ve Kuzey Amerika üniversiteleri seçerken, önemli bir kısmı (%22) Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetlerini seçmişlerdir. Özel üniversite öğrencilerinin büyük bir çoğunluğu, lisans çalışmaları yapmaktadır ve yaklaşık % 90'ı erkektir. Bu cinsiyet farklılığı lisansüstü eğitim düzeylerinde de devam etmektedir, sosyal bilimler karşılaştırıldığında teknik alanlarda da erkeklerin oranı daha yüksektir. Bunlara ek olarak, Türk üniversitelerinde istihdam edilmek üzere bir kaç bin genç, devlet sponsorluğunda, büyük bir çoğunluğu lisans üstü eğitim olmak üzere yurt dışında devam etmektedir. Hükümet destekli yurt dışında eğitim gören öğrencilerin büyük bir çoğunluğu (%90), Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'de eğitim görmektedir.

⁷¹ Uzaktan eğitim dahil, yüksek lisans ve doktora hariç.

3.4 Bilim ve Teknoloji Politikası

Türkiye’de bilimsel araştırmalar, temelde üniversiteler tarafından gerçekleştirilmektedir. Ayrıca, Türk Atom Enerjisi Kurumu (TAEK), Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TUBİTAK) ve Atatürk Dil Tarih Kültür Yüksek Enstitüsü gibi otonom kurum ve kuruluşlar da vardır. TUBİTAK 1963 yılında kurulmuştur.

GSMH’in içinde AR&GE harcamalarının oranı 1990 yılında % 0,32 oranından, 2002 yılında % 0,67’ye çıkmıştır. Teknolojik yenilik için toplam harcamalar içinde AR&GE’nin payı, 1995–1997 arasında % 6,6’dan 1998–2000 yılları arasında %29,2 seviyesine çıkmıştır. Bilimsel Atıf Endeksinde (SCI) yer alan makale sayısı 1983 yılında 464 iken, 2003 yılında 12.160 rakamına ulaşmıştır ve son yirmi yılda 26 kattan daha fazla artmıştır.⁷²

Beyin göçünü önemli bir sorun olarak algılanması 1994 ve 2001 ekonomik krizlerini takiben yükselmiş ve ulusal yetkililerin dikkatini çekmiştir. 2000 yılında, Türk hükümeti, Türkiye’nin beyin göçü sorunu araştırmak amacıyla, Türk Atom Enerjisi Kurumu (TAEK), Türk Bilimler Akademisi (TÜBA) ve TUBİTAK çalışan uzmanlardan oluşan bir ortak görev gücü oluşturmaya karar vermiştir.⁷³

Türkiye’nin AR&GE ve yenilik getirme düzeyi OECD ve Avrupa ülkelerinde olan oranlar karşılaştırıldığında arzu edilen aralıkta değildir; ancak son yıllarda önemli gelişmeler kaydedilmiştir. 2005 yılında Bilimsel yayında 19’uncu sıraya yükselen Türkiye’nin akademik yayın üretiminde önemli bir kapasite yarattığını göstermektedir. Ancak, araştırma kapasitesindeki yükseliş, araştırma dünyası ile sektör arasındaki işbirliğinin istenilen seviyeye gelmemiş olması nedeniyle yeterince ticari değer yaratamamıştır. Araştırma sonuçlarının yeterli derecede ürün ve hizmete dönüşümünü engelleyen diğer faktörler, akademik kariyer gelişiminde uluslararası yayın düzeyindeki başarıyla orantılı olmayan uygulamalar ve sektörün AR&GE ve yenilikçi yatırımlar aracıyla nasıl rekabetçi olunabileceği konusundaki bilinç ve deneyim eksikliğidir.⁷⁴

⁷² Ali Uzun, *Scientometrics*, Volume 66, Number 3, February, 2006, Science and technology policy in Turkey. National strategies for innovation and change during the 1983-2003 period and beyond, p. 551-559.

⁷³ *Cumhuriyet*, 14.01.2000.

⁷⁴ State Planning Organization, *Information Society Strategy (2006-2010)* July 2006

AR&GE ve yenilik yapma kapasitesi artırmak için, pek çok enstitü tarafından farklı destekler sağlanmaktadır. 2003 yılında kamu tarafından bütçeden tahsis edilen kaynaklar, 2006 fiyatlarıyla 114.3 milyon dolarken, 2006 yılında 523.8 milyona ulaşmıştır. Nihai AR&GE harcamalarının GSMH içindeki payının % 0.8'e ulaştığı tahmin edilmektedir.

AR&GE yenilik kapasitesi artırmak için Türkiye'nin de dahil olduğu 6 Avrupa Birliği Çerçeve Programı büyük bir fırsat yaratmıştır. Ancak, Türkiye yetersiz araştırma kapasitesi nedeniyle, yaptığı katkıyla orantılı bir kazanç elde edememiştir.

Dünya Ekonomik Forumu tarafından basılan, Lizbon Görüşü 2004 "Avrupa'daki Reformlar ve Politikaların Değerlendirilmesi" Raporu, Türkiye'nin yenilik yapma konusu dahi temel alanlardaki performansına, Avrupa Birliği adayları ve yeni üye ülkelerle karşılaştırmalar yaparak bir genel bakış sağlamaktadır. Çalışmaya göre, yenilik ve AR&GE alanlarında tüm üye ve aday ülkelerin gerisinde kalmıştır. Yine de Türkiye üyelik tarihi belirlenmeyen tek aday ülke olmasına rağmen, pek çok münferit kategoride ve nihai sıralamada Bulgaristan ve Romanya'nın üzerinde yer almıştır.⁷⁵

4. EĞİTİM VE ÇALIŞMA İÇİN YURT DIŞINA BEYİN GÖÇÜ

Deniz aşırı ülkelerde üniversite eğitime devam eden çok sayıda öğrenci vardır. Bu ifadeden, Türkiye'nin üniversite seviyesinde eğitim için mevcut olan talebi karşılamada yetersiz olduğu anlaşılabilir. Yüksek nüfus artış oranı ve toplam nüfus içinde genç nüfusun artan yüzdesi gibi demografik faktörler, hem okullaşma talebinde hem de Türk işgücünde bir artışa neden olmuştur. Ancak, üretime katılım oranları nüfus artışıyla aynı hızda olmamış, yıllar içinde düşüş göstermiştir. Bu kısmen, OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında, kriz dönemleri hariç⁷⁶ ülkelerin yüksek kalkınma oranlarına rağmen istihdam yaratma eksikliğinden⁷⁷ kaynaklanan "isteksiz işçi etkisine" bağlanabilir.

⁷⁵ European Commission, Enterprise Directorate-General, European Trend Chart on Innovation, Annual Innovation Policy Trends and Appraisal Report, Turkey, 2006.

⁷⁶ Tansel, A., "Economic development and female labour force participation in Turkey: Time series evidence and cross province estimates", in T. Bulutay (Ed.) *Employment of Women*, State Institute of Statistics, Ankara, s.111-151.

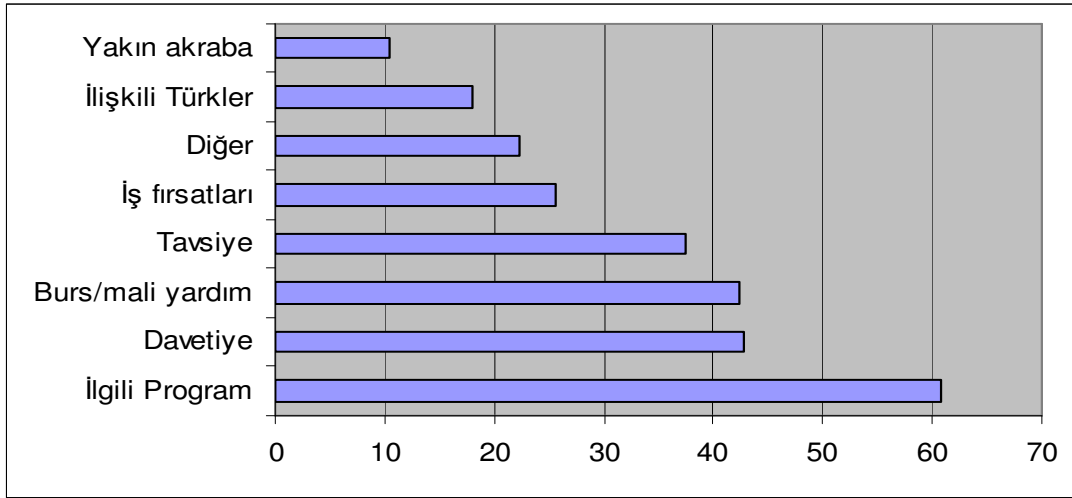
⁷⁷ Senses, F. (1994), "Labour market response to structural adjustment and institutional pressures: The Turkish case," *METU Studies in Development*, Vol. 21, No. 3, s. 405-448.

Bu konuya ilişkin bir araştırma⁷⁸, 2002 yılının ilk yarısında yurt dışında eğitim gören üniversite öğrencilerinin geri dönüş konusunda niyetlerini belirleyen sonuçları göstermektedir. Daha önceki alan çalışmaları, Oğuzkan⁷⁹ ve Kurtuluş⁸⁰ dahil Türk beyin göçünü incelemiştir. Oğuzkan'ın çalışması 1960 yılında, doktora derecesi olan ve yurt dışında çalışan 150 denekle yapılan bir araştırmaya dayanırken, Kurtuluş'un çalışması, 1991 yılında Birleşik Devletlerde eğitim gören 90 öğrencinin dönütlerini incelemektedir.

4.1 Yurt Eğitimde Mevcut Kurumun Seçilme Nedenleri

Yurt dışında eğitim yerinin seçiminde çok sayıda önemli faktör belirlenmiştir. Denekleri beşte üçü için, kurumlarının kendilerine uzmanlaşmak istedikleri alanda en iyi program sağladıklarını belirtmesi, buldukları kurumu seçim kararında çok önemli olduğunu göstermektedir. Bir öğrenci, eğitim ve müfredat açısından daha fazla çeşitliliği eğitim aldığı kurumun sağlaması nedeniyle o kurumu seçtiğini belirtmiştir. Bu bilgiler, Şekil-2'de özetlenmektedir. (Ayrıca bkz. Tansel ve Güngör Araştırması).

Şekil 2: Mevcut Enstitülerin Seçilmesindeki Nedenler (kategoriye seçen deklein yüzdesi)

⁷⁸ Aysit Tansel and Nil Demet Güngör, 'Brain Drain' From Turkey: Survey Evidence of Student Non-Return", ERF Working Paper 0307.

⁷⁹ Oguzkan, T. (1975), "The Turkish brain drain: Migration of tendencies among doctoral level manpower", in Krane, R.E. (Ed.) *Manpower Mobility Across Cultural Boundaries: Social, Economic and Legal Aspects, The Case of Turkey and West Germany*, E.J. Brill, Leiden, Netherlands.

⁸⁰ Kurtuluş, B. (1999), *Amerika Birleşik Devletleri'ne Türk Beyin Göçü* (Turkish Brain Drain to the United States), Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

4.2 Neden Yurt Dışında Eğitim?

Dört denekten bir tanesi, yurt dışında eğitim almasının en önemli nedenin “yurt dışı” eğitimin sağladığı prestij ve avantajlar” olduğunu belirtmiştir. Pek çoğu, uluslararası eğitim kurumlarının daha kaliteli eğitim verdiğine inandıkları için, uluslararası bir eğitim almak istediklerini belirtmişlerdir. Deneklerin % 17.6’sı için, “Türkiye’de araştırma yapmak için etkinlik ve gerekli donanım eksikliği” yurt dışında eğitimin en önemli nedendir.

Lisans ve yüksek lisans programlarına katılan öğrencilerin çoğunluğu, “prestij ve daha kaliteli eğitim”in yurt dışında eğitim almalarındaki en önemli nedenler olduğunu belirtmiştir. Doktora veya doktora sonrası çalışma yapanlara göre de, kaynak ve etkinlik eksikliği en önemli tercih nedenidir.

4.3 Türkiye’ye Dönme Konusunda Önceki ve Şimdiki Niyetler

Geri dönmeyen öğrenciler için, politik istikrarsızlık, düşük ücretler ve iş imkânlarının eksikliği dâhil yurt dışında yaşama isteği belirtilen önemli faktörler arasındadır. Bunlara ilave olarak, Türk ekonomisinin durumu da beyin göçünü açıklamada önemli bir faktör olarak kabul edilebilir. Bunlar, ulusal bir araştırma ve geliştirme stratejisinin bulunmayışı, eğitim sistemindeki eksiklikler ve okullardaki yabancı dil dersleridir⁸¹.

Deneklerin Türkiye’ye geri dönüşle ilgili önceki ve şimdiki niyetleri arasında önemli farklılıklar vardır. Deneklerin yarıdan fazlası (% 53), önceki niyetlerinin geri dönmek olduğunu belirtmişlerdir. Sadece % 9’u Türkiye’den geri dönme niyeti olmadan ayrıldığını belirtmiştir. Şimdiki niyetleri sorulduğunda, sadece % 13,5’i mezun olur olmaz dönme niyetinde olduğunu belirtmiştir. Büyük bir çoğunluğu (% 35,3), mezun olur olmaz dönmese de döneceklerini belirtirken % 27,9’u muhtemelen döneceklerini açıklamışlardır. %22.1’i ise dönme ihtimallerini düşük olduğunu veya kesinlikle dönmeyeceklerini belirtmişlerdir. Bu rakamlar, geri dönme niyeti olmayanların oranını yurt dışı deneyiminden sonra ikiye katlandığını göstermektedir. Böylece, yurt dışı deneyiminin, geri dönememe ihtimalini artırmakta olduğu söylenebilir.

⁸¹ Kaya, M. (2002) “Beyin göçü / erozyonu” (Brain drain / erosion), Technology Research Centre Report, Osmangazi University, Eskişehir, November 5, 2002.

4.4 Geri Dönmemede Zorunlu Askerlik Görevi

Türkiye’de erkeler için zorunlu askerlik hizmeti, genellikle kariyer gelişiminde bir kesilme olarak algılanır. Askerlik görevini tecil eden oldukça önemli sayıda erkek öğrenci için yurt dışında eğitim ve iş imkanı aramada önemli bir faktördür. Askerlik hizmetinin süresi 12-15 ay arası değişir ve bu yüzden çalışma hayatına önemli bir ara verilmesine neden olur.

5. GELECEKTE TÜRKİYE’ NİN POTANSİYELİ VE STRATEJİLERİ

1990lardan bu yana adım adım yerleştirilen Türkiye bilim ve teknoloji politikası, Avrupa Birliği vizyonu ve ERA’nın temel felsefesi ile uyumludur. 6. Çerçeve Programına katılarak, Türkiye sadece bilim ve insan kaynakları açısından ERA’nın gerçekleşmesine katkıda bulunmaz, aynı zamanda bilim ve teknoloji alanlarında Avrupa Birliğine entegre olmaktadır. Ulusal araştırma programının, Avrupa Birliğinin politik öncelikleri, amaçları ve karşılıklı etkileşimle pozitif yönde gelişimiyle uyumu, hem Türkiye’de hem de yurt dışında kullanılmak üzere giderek artan kaynak yaratmalıdır. Çerçeve programları aracılığıyla sağlanan bu işbirliğinin, gerçek bir “Avrupa Katma Değeri” ulusal düzeyde bir katma değer yaratması beklenmektedir. Bilim ve teknolojide Avrupa Birliğinin etkinliğini artırmak için altı temel amacı izleme konusunda Türkiye’nin fikri AB Komisyon Bildirgesinde “Bilim ve Teknoloji: Avrupa’nın Geleceğinde” belirtilmiştir FP7 ile ilgili diğer konular aşağıda verilmiştir.⁸²

- Laboratuvarlar arasında işbirliğiyle Avrupa bütünlük merkezi yaratma
- Teknoloji platformları
- Temel araştırmayı geliştirme
- En iyi araştırmacılar için Avrupa’yı daha çekici yapma
- Araştırma Altyapısı
- Ulusal araştırma programlarının koordinasyonunu iyileştirme.

Vizyon 2023’de belirlenen AR&GE ve yeniliğin Bilgi Toplumu Stratejisiyle ilişkisi dört başlık altında ele alınmaktadır:

⁸² TÜBİTAK, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, Turkey’s Opinion On The Consultation Paper “Science And Technology, The Key To Europe’s Future-Guidelines For Future European Union Policy To Support Research”, Published By The European Commission On 16 June 2004, National Coordination Office, For EU 6th Framework Programme, TÜBİTAK, April, 2005

- AR&GE için etkili destek modelleri geliştirme,
- AR&GE temelli, yenilikçi ve yüksek katma değerli ICT ürünleri için destek
- Uluslar arası işbirliği
- AR&GE ve yenilik faaliyetlerinde ICT kullanımı

Yeni ortaya çıkan pazarlarla karşılaştırıldığında, halen çok düşük olsa da, önceki yıllarda GSMH'nin % 1'inden daha düşük olan Doğrudan Yabancı Yatırımları (FDI), 2005 yılında % 2,6 olarak önemli bir artış göstermiştir.⁸³ Türkiye Bilim ve Teknoloji Stratejisinin temel amaçları şunları artırmaktır;

- AR&GE'ye olan talep,
- Bilim adamları, mesleki ve teknik personelin sayı ve nitelikleri,
- AR&GE'de (GERD) GSMH'nin yüzdesi olarak Gayri Safi Milli Harcamalar.

Bu hedeflere uyumlu olarak 2010 yılı için ana amaçlar, AR&GE/GSMH payını önemli bir kısmı özel sektör tarafından finanse edilmek üzere % 2 seviyesine (2002 yılındaki % 0,66'dan) ve tam zamanlı AR&GE personelinin 40.000'e çıkarmak (2002 yılındaki 28,964 rakamından) olacaktır. Aynı zamanda, bu hedeflere paralel olarak mesleki ve teknik personel sayısı da arttırılmaya çalışılacaktır.

2000'li yılların başlangıcından beri, bilgi toplumunu ileriye götürmek için yapılan ulusal ve uluslararası çabalar, tüm dünyada artan bir hızla gelişmektedir. ICT temelli verimlilik artışının etkilerine ve özellikle 1990larda Kuzey Amerika ülkelerinde gerçekleştirilen ekonomik büyümeye yoğunlaşarak Avrupa Birliği de bu çabalarda etkin bir almaktadır. 2000 yılında Avrupa Konseyi tarafından ortaya atılan Lizbon Strateji, Avrupa'yı 2010 yılında dünyanın en rekabetçi ve dinamik bilgi temelli toplumu yapmayı tahayyül etmektedir.

Öncelikli alanlar ve tüm girişimlerde belirtilen sorunlar genellikle aşağıdaki beyin kazanımı ve Türkiye'de AR&GE yatırımlarını artırma ana amacına odaklanmaktadır;

- Sürdürülebilir gelişim ve artan rekabetçi güç
- Artan yaşam kalitesi

⁸³ European Commission, Enterprise Directorate-General, European Trend Chart on Innovation, Annual Innovation Policy Trends and Appraisal Report, Turkey, 2006

- Rakamsal bölünmeyi yok etme
- İnsan kaynakları yeterliliklerini ve istihdamı artırma
- Çok kanalı çevrede, vatandaş odaklı kamu hizmetlerinin etkili tedariki
- e-ticareti geliştirme
- Bilgi toplumu uygulamalarında güvence ve standartlaşmayı sağlama
- Pazar odaklı AR&GE ve yenilikçiliği geliştirerek değer yaratma
- Genel olarak erişilebilir geniş bantlı iletişim altyapısı.
- İçeriği ve bilgi toplumu uygulamalarını zenginleştirme
- Teknolojilerin bir noktada birleşme potansiyelinden faydalanma
- Bilgi toplumu gelişimde medya kanallarını harekete geçirme
- Ulusal yenilik sisteminin iyi işlev görmesini sağlama
- AR&GR yatırımlarını ve özel sektörde AR&GE'ye olan talebi artırma
- Araştırma camiasıyla özel sektör arasındaki işbirliğini sağlama
- Kamu satın alımlarıyla AR&GE'yi teşvik etme
- Savunma sanayinde AR&GE çabalarını artırma
- AR&GE konusunda uluslararası, özellikle de Avrupa Birliği üyeleri ile, işbirliğini artırmak
- Bilim, teknoloji ve yenilik hakkında bilinci artırmak

Yeniliklere açık bir toplum yaratmak için, bilim ve teknoloji merkezlerini kurulması, İnternet kafe sayının artması ve yayılması, ülkede e-ticaret ağlarının yayılması, kamu yönetimlerinin satın alma politikası düzenlemelerinin revize edilmesi ve beyin göçünü önlenmesi amacıyla çabalar bulunmaktadır.

Beyin göçü, hem ekonomik koşullar hem de az gelişmiş AR&GE temeli nedeniyle önemli bir problemdir. Yenilik için en önemli kaynak sermaye olan nitelikli işgücü ve araştırmacılar ülkeden ayrılmayı tercih etmektedirler. Yenilik politikası faaliyetleri, nitelikli işgücü sermayesini ve araştırmacıları elde tutmak için gerekli önlemleri içermeli ve beyin göçünü tersine döndürmelidir. Ayrıca aşağıda sıralananlarla da beyin kazanımı desteklemelidir;

- Çalışma kanunu, esnek çalışma koşullarına alan sağlayacak bir görüşle yeniden revize edilmelidir,
- Yüksek vergiler ve ücretler üzerindeki sosyal güvenlik maliyet yükü kaldırılmalıdır,

- Özel sektör, kamu yetkilileri ve sosyal paydaşlar arasındaki diyalog güçlendirilmeli ve engelleri ortadan kaldıracak önlemler alınmalıdır,
- Mesleki ve teknik okullara daha fazla önem verilmeli ve bu okullarda eğitim sistemi modernize edilmelidir,
- Eğitimdeki insan gücü ve istihdam arasındaki ilişkiler güçlendirilerek, eğitim sistemi yeniden yapılandırılmalıdır,
- Yaşam boyu eğitim, uzaktan eğitim ve e,eğitim geliştirilmelidir,
- Eğitim için harcanan GSMH'in payı artırılmalıdır,
- Yüksek eğitimde özel sektör yatırımları teşvik edilmelidir,;
- İşletmelerde, bilgi taşıyıcılarının veya programların izlenmesi için fonlama ölçütleri geliştirilmelidir,
- Araştırma altyapısı olan küçük firmaların oluşturduğu grupların ortak projelerine fon sağlanmalıdır,
- Beyin kazanma politikasına neden olan politika üretme süreci oluşturulmalıdır,
- Daha iyi çalışma ortamı (esnek çalışma saatleri, rahatlatıcı bir ortam vb)
- Nitelikli beyinleri Türkiye'ye çekmek için, beyin bulma takımı oluşturma ve destekleme.

6. SONUÇ

Birleşmiş Milletler kaynakları, Türkiye'nin nitelikli işgücünü yurt dışına gönderen ülkeler arasında 24. sırada olduğunu belirtmektedir. Rakamlar, Türkiye'den dünya geneline önemli ölçüde eğitilmiş bireyleri göç ettiğini göstermektedir ki eğitilmiş göçünü politikacılar için önemli bir araştırma konusu yapmaktadır. Türk öğrencilerin uluslararası hareketliliği önemli ölçüde artmıştır ve bunların bazıları mezuniyetten sonra yurt dışında kalmaktadır. Bu nedenle, Türkiye yüksek eğitimde, kapasitesini artırmalı ve çalışma ve yaşam koşullarını geliştirmelidir. Ayrıca, Türkiye, GSMH' da AR&GE için ayırdığı payı artırmalıdır.

Türk Hükümeti, akademik camia, iş dünyası ve yurt dışında yaşayan ve eğitim gören insanlar beyin göçünü sonlandırmak için birlikte çalışmalıdır. Şu anda Türkiye, doğru planlama ile beyin kazanımı ve beyin dolaşımı düşünmelidir. Beyin kazanımı için, yurtdışında beyin kazanımı diaspora ağı kurmalıdır. Türkiye'nin geleceği yetirdiği beyinleri elinde tutmasına bağlıdır. İnsan sermayesi önemlidir ve buna ilişkin çalışmalar yapılmalıdır.

Kaynakça:

Çetin BALANUYE, Emrehan HALICI, Sürdürülebilir Gelisme Beyin Göçü ve Bilisim

“Felsefi Bir Perspektif”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi , Güz -2006 C.5 S.18.

Habibullah Khan & M. Shahidul Islam, Outsourcing, Migration, and Brain Drain in the Global Economy: Issues and Evidence; US21 Global, working paper.

Devesh Kapur and John McHale; The Global Migration of Talent: What Does it Mean for Developing Countries?; Center for Global Development, October 2005.

Ahmet İçduygu, Irregular Migration in Turkey, International Organisation of Migration, Report no:12, February 2003.

B. Lindsay Lowell and Allan Findlay, Migration of Highly Skilled Persons From Developing Countries: Impact And Policy Responses Synthesis Report International Migration Branch, International Labour Office Geneva.

OECD, International Mobility of the High Skilled, 2001.

Immigration Policy Center A division of the American Immigration Law Foundation, U.S. Immigration Policy in Global Perspective: International Migration in OECD Countries, Winter 2007.

Andrew Mountford and Hillel Rapoport, he Brain Drain and the World Distribution of Income and Population, March 2006.

Ahmet İçduygu, TUSIAD, TS/BAS-BÜL/07-05 “Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri Bağlamında Uluslararası Göç Tartışmaları” 16 Ocak 2007.

Jakob von Weizsäcker, WELCOME TO EUROPE, bruegelpolicybrief, ISSUE 2006/03

Turkish - U.S Business Council, Turkey Brief: Turkish - U.S. Relations, March 2007

Mehmet Aslan, A Panorama of Turkey’s Migration Regime on the Prospects of Turkish Immigration to the EU on the Eve of the Membership Negotiations Turkish Employment Organisation (İŞKUR), Peer Review 23 – 24 June 2005.

Ali Uzun, Scientometrics, Volume 66, Number 3, February, 2006, Science and technology policy in Turkey. National strategies for innovation and change during the 1983-2003 period and beyond.

State Planning Organization, Information Society Strategy (2006-2010) July 2006

European Commission, Enterprise Directorate-General, European Trend Chart on Innovation, Annual Innovation Policy Trends and Appraisal Report, Turkey, 2006.

Senses, F. (1994), "Labour market response to structural adjustment and institutional pressures: The Turkish case," METU Studies in Development, Vol. 21, No. 3.

Tansel, A., "Economic development and female labour force participation in Turkey: Time series evidence and cross province estimates", in T. Bulutay (Ed.) Employment of Women, State Institute of Statistics, Ankara.

Aysit Tansel and Nil Demet Güngör, 'Brain Drain' From Turkey: Survey Evidence of Student Non-Return", ERF Working Paper 0307.

Oguzkan, T. (1975), "The Turkish brain drain: Migration of tendencies among doctoral level manpower", in Krane, R.E. (Ed.) Manpower Mobility Across Cultural Boundaries: Social, Economic and Legal Aspects, The Case of Turkey and West Germany, E.J. Brill, Leiden, Netherlands.

Kurtulus, B. (1999), Amerika Birlesik Devletleri'ne Türk Beyin Göçü (Turkish Brain Drain to the United States), Alfa Basim Yayim Dagitim, Istanbul.

Kaya, M. (2002) "Beyin göçü / erozyonu" (Brain drain / erosion), Technology Research Centre Report, Osmangazi University, Eskisehir, November 5.

TÜBİTAK, The Scientific and Technical Research Council of Turkey, Turkey's Opinion On The Consultation Paper "Science And Technology, The Key To Europe's Future-Guidelines For Future European Union Policy To Support Research", Published By The European Commission On 16 June 2004, National Coordination Office, For EU 6th Framework Programme, TÜBİTAK, April, 2005.

European Commission, Enterprise Directorate-General, European Trend Chart on Innovation, Annual Innovation Policy Trends and Appraisal Report, Turkey, 2006.

Bölüm- 5 Sonuç ve Öneriler

Natassa Economou

Kyriakos E. Georgiou

Research Center – Intercollege

Göç, uzmanlaşan becerilerin (vasıfların) arz ve talebindeki uluslararası farklılıkları dengeleyecek şekilde işlev görür⁸⁴. Kısa vadede, göç hareketleri ekonomik süreçlerin düzenlenmesini olumlu bir şekilde etkiler. Tam zamanlı istihdam beklentisi altında işçi akımlarının, göçmen kabul eden ülkelerde kişi başı milli geliri artırdığını, en azından düşürmediğini göstermiştir. Eve gönderilen işçi dövizleri ekonominin önemli bir unsuru olmasına rağmen, nitelikli işçi eksikliği, toplumsal gelişme ve neticede ekonomik büyüme için bazı şeylerden fedakarlık yapılmasına zemin hazırlayarak, üretken sektörlerin gelişmesine engel olabilir. Öte yandan, 1980lerde işgücü gönderen ülke olarak, yüzyılın başında dış kaynak kullanımı için bir çekim merkezi haline gelen Hindistan örneğinde olduğu gibi, göç, fırsatlar da yaratabilir⁸⁵.

Bir ülkenin ekonomik gelişimi için gereksinim duyulan Bilgi teknolojileri ve bilimsel araştırma gibi alanlarda yüksek nitelikli işgücüne sahip olmak hayati önem taşısa da, dengenin nasıl sağlanacağı sorun olmadığı doğrudur. Ekonominin en basit kuralının vurguladığı gibi “arz talebe akar” gerçeğinden hareketle, insan sermayesinin göçü kaçınılmazdır ve diğer tüm kıt kaynaklar gibi insan sermayesi nerede en değerli ve ihtiyaç duyuluyorsa orada bulunur.

Yüksek öğretim görenlerin uluslararası göç hareketleri ile çalışmaların genel özellikleri göstermektedir ki, a) yüksek öğretim görenler, düşük eğitimlilere göre daha hareketlidir (bilim adamları arasında ve makalelerde görülen yaygın bir varsayım), b) özellikle yüksek nitelik gerektiren bazı disiplinlerde, uluslararası deneyim değerli ve

⁸⁴ J.F. Helliwell “Checking the Brain Drain: Evidence and Implications” Options Politiques, September 1999 p. 16. at: <http://www.econ.ubc.ca/nfortin/econ490/papers/helliw.pdf>

⁸⁵ G. Das “The Indian Model” Foreign Affairs July/August 2006 vol.85 n.4 s.9

gerekli bir eğitim aracıdır; bu deneyime sahip olanların göç etme olasılığı, uluslararası teması olmayanlara göre daha yüksektir, c) gönderen ülke ile kabul eden ülkelerdeki iş imkânları ve yaşam standartları arasındaki farklılıklar olduğu zaman, nitelikli işgücünün uluslararası göç akımları olasılığı daha yüksektir⁸⁶. Diğer faktörler ise şöyle sıralanabilir: işgücü gönderen ile ev sahibi ülke arasında yaşam kalitesi farklılıkları, çocuklar için eğitim fırsatları, sosyo-politik güvenlik sistemleri, ücretler, iş fırsatları ve diğer nitelikli meslektaşlarla karşılıklı etkileşim, göç hareketlerinde önemli rol oynar⁸⁷.

Göç ve onun sonucu olan nitelikli işgücünde “beyin göçü”, ülkeleri çok değişik şekillilerde etkileyen sürekli bir olaydır. Göç, Ürdün (bir ölçüye 1960larda Türkiye ve son yıllardaki Kıbrıslı Türkler) örneğinde olduğu gibi sadece ülke için bir gelir kaynağı değil, aynı zamanda gelecekteki insan sermayesinin biçimlenmesine katkıda bulunan göçmen dövizlerine dayalı önemli bir ekonomik politika olabilir. Başarılı Ürdün hükümetleri, vatandaşlarını Körfez bölgesine göç etmeye teşvik etmiş ve göçü kolaylaştırmış ve vatandaşlarının evlerine gönderdiği havalelerle ülkeye döviz girişini garanti altına almak için, Umman, Kuveyt ve Suudi Arabistan gibi ülkelerle çok sayıda anlaşma yapmıştır.

Ürdün’ün durumu, eve gönderilen işçi paraları, yabancı işgücü pazarlarının sosyal gerilime neden olabilecek üniversite mezunu fazlasını çekerek sosyal gerilimi azaltması nedenleriyle, göçün gerçekte ülke üzerinde olumlu bir etkisi olduğuna işaret etmektedir. Yine de araştırma, gelecekte ortaya çıkabilecek sorunları azaltmada yardımcı olacak yeni araştırmalar gerektiren pek çok sorunu ortaya koymakta ve sosyal ve ekonomik faydalarının mümkün olduğunca geniş ve düzgün bir şekilde dağıtılmasını sağlamaktadır.

⁸⁶ J.F. Helliwell “Checking the Brain Drain: Evidence and Implications” Options Politiques, September 1999 p. 16 at: <http://www.econ.ubc.ca/nfortin/econ490/papers/helliw.pdf>

⁸⁷ W.J. Carrington / E. Detragiache “How Extensive is the Brain Drain” 1998 IMF Working Paper 98/102 (Washington) at: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/1999/06/carringt.htm>

Politik istikrarsızlığın, ekonomik krizlerin, ücret eşitsizliğinin, fırsat ve bilimsel araştırma eksikliğinin olduğu; ancak, eğitim sisteminde önemli reformlar yapan, TAEK ve TUBİTAK gibi yeni yüksek öğrenim kurumu ve araştırma merkezlerinin oluşturulmasını teşvik eden ve Avrupa Birliği, NATO, Dünya Ticaret Örgütü, Atom Enerjisi Örgütü, UNESCO ve diğer uluslararası organizasyonlar gibi fırsat ve bilgi temelli toplum yaratmayı, beyin göçünü tersine çevirmeyi amaçlayan ve vatandaşlarını geri dönmesi için teşvikler yaratan Türkiye örneğinde olduğu gibi, nitelikli işgücünü ülke dışına gitmesiyle oluşan beyin göçünü geri döndürme girişimi üzerine yönetsel bir sorunlar yaşanmaktadır.

İtalya'nın durumu kuzeyi ile güneyi arasında büyük farklılıklar olduğunu ve her yıl en iyi beyinlerini kaybetmeyi engelleyecek ne yerel ne de ulusal hükümetlerden herhangi bir girişim ve yönlendirme olmadığını ortaya koymaktadır. İtiraz edilemeyecek şekilde, güneyden daha fazla üniversitesi olan kuzeyin daha çok yabancı öğrencisi vardır ve daha iyi kariyer olanakları arayan İtalyan yeteneklerin kayıp gittiği, açık bir göç bölesi olarak kalmaktadır.

Daha genel düzeyde, profesyonel çekim faktörleri (örneğin, ev sahibi kurumun bilimsel prestiji ve üst düzey bilimsel çalışma olanakları), bilim adamlarının hareketliliğinin en önemli nedenleri, olsa da, iyi bir gelir sağlandığında, kariyer gelişimi olanakları daha az çekici olabilmektedir. Bu, genel nitelikli göç açısından en kilit farklılıktır. Dahası, araştırmacıların göçü uluslararası bilimsel ağlar tarafından yönlendirilirken, genel nitelikli göç, genellikle aracı acenteler tarafından kanalize edilmektedir.

Yükselmekte olsa da, insan sermayesi ve teknolojik yenilikler, bu derece gelişmiş bir ülkeden beklenen seviyede değildir. İtalya, tüm seviyelerde, ama özellikle üniversite eğitimi geliştirme çalışmalarını sürdürmelidir. Özellikle bu çabalarda, eşitsizliği azaltmak ve verimliliği artırmak için, Mezzogiorno'ya öncelik verilmelidir. Şu anda, İtalyan eğitim sistemi oldukça merkezidir ve öğrenci ve bölge başına eğitim harcamalar, Güneyin daha çok ihtiyacı olsa da, tüm eğitim seviyelerinde aynıdır. Eğitimin pozitif etkileri, güney bölgelerinde daha fazla olacağından ve sağlayacağı

faydalar verimliliğin ötesinde olacağından, kamu fonları, öncelikle bu bölgelere yönlendirilmelidir.

Bu alanda daha fazla kamu fonu kullanılmasının, üniversite ve kamu araştırma merkezleri yönetimi reformu hızlandırılmadıkça, ödüle dayalı mekanizma uygulanmadıkça muhtemel maksimum etkilerinin gerçekleşmesi mümkün görünmemektedir..

Kıbrıs'ta son yıllarda yüksek eğitilmiş işgücüne olan talebin artması nedeniyle, üniversite mezunları arasında işsizlik sorunu azalmış olsa da, ada halen vatandaşlarının okuduğu ülkelerin lehine, beyin göçünden sıkıntı çekmektedir. Yüksek eğitim mezunlarına gelişmiş ve cazip olanaklar sunulmadıkça, Avrupa Birliğine girişin bir sonucu olarak, beyin göçünün, bir tehlike olma ihtimali giderek artmaktadır. Kıbrıslılar, güçlü aile bağları ve onların ülkelerine dönmelerini sağlayan vatan sevgileri ile bilinirler.

Ekonominin yeterince yüksek katma değerli işler yaratmadığı görülmektedir. Onun yerine Kıbrıslı olmayanların çalıştığı düşük katma değerli işler yaratmaktadır. Diğer birlik üyesi ülkelerle karşılaştırıldığında, ekonomi düşük verimlilik oranları nedeniyle sıkıntı (ve bu nedenle daha düşük rekabet gücü) yaşamaktadır. Aynı zamanda, Kıbrıs toplumu ulvi arzularının tadını çıkarmakta ve gençler bile yüksek beklentilerini devam ettirmektedirler. Ekonomi, yeniden yapılanma ve çeşitlendirme ile ileriye gitmelidir ki, daha rekabetçi işler yaratmak için iyi bir pozisyonu olsun⁸⁸.

Özetle, beyin göçü olayını durdurmak kolay bir iş değildir. Yine de hem gönderen hem de Kabul eden ülkeler beyin göçünü beyin değişimine dönüştürecek programlar sağlayabilir ve sağlamadılar. Düzenlemeler, hem anavatan hem de ev sahibi ülke için olumlu sonuçlar yaratacaktır. Çünkü anavatan göçmen evine döndüğünde insan

⁸⁸ Theophanous Andreas and Tirkides Yiannis (2006)

sermayesi kazanacak, göçmen dövizlerinden yararlanacak ve yeni insan sermayesi biçimlenmesine olumlu etkilenecektir. Ev sahibi ülke ise, arz/talep sorunları çözmede insan sermayesinin göçünden yararlanacak ve sosyal refah ve daimi göçmenlerle işgücü pazarı sorumluluğunu yüklenmeyecektir; bilgi paylaşımından yararlanacaktır.

Böyle bir kazan/kazan durumunun olması için, gönderen ve kabul eden ülkelerde pozitif düzenlemeler yapılmalıdır. Beyin göçünü dengelemek için gönderici ülkeler şu politikaları kullanabilir:

- Göçmen paraları için iyileştirilmiş düzenlemeler
- Göçmen ağırları yaratma
- Değerli insan sermayesiyle geri dönenlere teşvikler
- Devletin, ulusal eğitime yapılan yatırımların maliyetleri karşılayacağını garanti altına almak geri ödeme politikaları
- AR&GE yatırımları, bilgi teknolojilerine yatırım, yeni işler yaratma ve nitelikli göçmenleri geri çekmeye cezbedecek ve kendi vatandaşlarını elinde tutmaya özendirerek fırsatlar gibi beyin göçünü tersine döndürecek yenilikçi ölçütler kullanma

Daha güçlü partnerler olarak ev sahibi ülkeler gönderen ülkeler kadar kendilerini koruyacak çerçeveler geliştirmelidir Çünkü gelişen dünyada sosyal, politik ve ekonomik problemler, gelecekte gelişmiş ülkelere daha fazla baskı yapacak ve bu nedenle daha eşit ve dengeli bir dünya ekonomisi yaratmak, uzun vadede herkesin yararına olacaktır. Beyin göçünden ziyade beyin değişimine dayanan bir kültür yaratmak için, daha etkili ölçütler kullanılmalıdır.

- Yeni gelenler açısından bakılırsa, bazı uygulamalar geliştirilerek, aracı firmalar ve ülkeler, belirli ülke ve tanımlanmış nitelikli eleman sıkıntısı riski olan sektörlerde istihdam etmekten kaçınarak, sorumlu bir şekilde istihdam politikası uygulayacaklardır.

- Gelişmiş ülkeler alternatifli tahsisatlar yaparak, öğrencileri ülkelerine dönmelerini için cesaretlendirmelidir (teşvik etmelidir)
- Göç politikaları, beyin göçüne yol açacak uzun süreli izinlerle değil, göçmen finansal konularda durumunda değişiklik yapacak ve evine para gönderecek kadar uzun süreli çalışma izni vermelidir.

Genel olarak, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, stratejik bir şekilde insan sermayesi, belirli alanlarda yoğun araştırma ve üretim aktivitelerine yoğunlaşan küçük fayda (alanlarını) geliştirerek, hareketli nitelikli işgücünün hedef çekim bölgesi olmaya odaklanmalıdır. Yeteneklerin küresel olarak hareket ve dağılımı değiştirmek için, ülkeler, dünya çapında eğitim imkânları sağlamak ve bilgi temelli araştırma ve geliştirme endüstrileri oluşturmak için yaratıcı stratejiler uygulamalı ve zaman içinde bu stratejileri sürdürmek için yatırımlar yapmalıdır.

Bu araştırma esnasında karşılaşılan en önemli sorun, katılımcı ülkelerde, beyin göçünün gerçek rakamlarını güvenilir ulusal veriler bulmak olmuştur. Bu kapsamlı veri eksikliği, göç kavramı için ortak bir tanımı olmayışı ve göç eden insan sermayesinin niteliklerinin bilinmemesi⁸⁹ araştırmayı etkilemiştir. Daha detaylı ve derinlemesine yapılacak bir araştırmada, ölçütler dikkate alınacaktır ve bu araştırmanın amaçlarından bir tanesi, katılımcı ülkelerde göç olayının boyut ve önemini tahmin etmek olacaktır. Türkiye ve İtalya, ilgili ulusal çalışmalara erişmişler ve bu veri ve yorumlarını çalışmalarına dahil edebilmişlerdir.

⁸⁹ D. Guellec “Piecing Together the International Picture” at: <http://www.scidev.net/dossiers>

Konsorsiyum

Natassa Economou economou.n@unic.ac.cy
Kyriakos E. Georgiou georgiou.k@unic.ac.cy
46 Makedonitissis Ave, P.O.Box 24005, 1700 Nicosia - CYPRUS
Tel: +357 22 841600 / 675 / 676 Fax: +357 22 357964

Ibrahim Saif i.saif@css-jordan.org
Ghassan Omet gomet@ju.edu.jo
University of Jordan, 11942 Amman - JORDAN
Tel : +962 6 5355666 / 5300115 (direct)
Fax : (962) 6 5355515

Sara de Angelis saradeangelis@email.it
Marida Gesumaria marida.jamila@virgilio.it
Via A. D'Alessandro 94, 80124 Napoli - ITALY
Tel: +39081487535
Fax: +39081481296

Sivil Toplum ve Kalkınma Enstitüsü Derneği
Necdet Timur ntimur@anadolu.edu.tr
Necdet Saglam nsaglam@anadolu.edu.tr
Organize Sanayi Bolgesi 7.Cad No:15, 26110 Eskisehir - TURKEY
Tel: +90-222-2361246